

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

Szerkesztőség,

hova a lap szellemi részét
illető minden küldemény
küldendő:
Nagy-Péterfia-utca 977.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

ELŐFIZETÉSI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DIJA: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 6 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 3 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt 50 kr. $\frac{1}{6}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél ár-
engedmény adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr.
Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a külső hirdetésekre vonatkozó küldemény.

T. Olvasóinkhoz.

Midőn e lapot ez újévtől kezdve változtatott alakban és bővített terjedelemmel bocsátjuk a t. Olvasó közönség elébe, egyuttal azon régóta érzett szükség kielégítését tűztük ki elérendő cél gyanánt, hogy ev. ref. egyházunk em. legnagyobb kerületének, a tiszántúli egyházkerületnek és az ország legnevezetesebb református központjának, az annyi és oly becses tradícióra támaszkodó Debreczennek és főiskolájának egy tartalmilag is méltóbb organumot teremtsünk, mint a minő a „Debr. Prot. Lap“ részint a szerkesztő elszigeteltsége és támogatás hiánya, részint a közönség részvétlensége miatt eddigelé lehetett.

Most, a mikor e különben nehéz feladat munkálhatása végett egyesülten lépünk a t. Olvasó közönség elé: kötelességünké vált röviden megjelölni azt az irányt, a melyet a Lap vezetésénél követni, érvényre juttatni törekszünk s azon célokat, amelyek felé haladni legfőbb feladatunknak fogjuk tekinteni; előrebocsátván azt, hogy hitelvi dolgokban a lap eddig elfoglalt álláspontját a szerkesztőségben történt személyi változás nem érinti.

Azt akarjuk mindenek fölött, t. Olvasó közönség, hogy a hamisítatlan *igazság* hassa át minden tekintetben egyházi és iskolai életünket s annak vezetését, az az igazság, a melynek mozgatója az *önzetlen jóakarát* és ügybuzgalom, forrása a józan belátás és becsületes meggyőződés, célja pedig közérdekeink előmozdítása az emberek jóvoltáért, Isten dicsőségére.

Semmi sincs, a mi által e nagy és nemes cél megvalósítása érdekében hathatósabb és sikeresebb tevékenységet lehetne kifejteni, mint épen a sajtó. De viszont nincsen semmi, a minek lelkiismeretlen felhasználásával e cél ellen biztosabban működni, az emberek gondolkodását mesterségesen előidézett sötétségbe borítani, út-

vesztőkbe bonyolítani, a közérdekek meghamisított czége alatt önző érdekek öntudatlan szolgálivá aljasítani legalább ideig-óráig könnyebben és nagyobb sikerrel lehetséges volna, mint épen a sajtó útján. Az igazság önzetlen szeretete és a közérdekek őszinte kultusza fogják képezni azt a vezérvonalat, a mely a legbiztosabban megóv minket attól, hogy a kezünkben lévő lapot valaha ilyen visszaélések terére tévedni engedhessük.

Az igazság keresésében s egyházi és iskolai érdekeink előmozdítására irányzott törekvésünkben feltétlenül ragaszkodni fogunk a *függetlenség, nyilvánosság és pártatlanság* elveinek szigorú fentartása- és alkalmazásához.

Függetlenségünk megóvása érdekében vissza fogunk utasítani mindenféle hivatalos vagy nem-hivatalos illetéktelen befolyást, a mely útját állhatná a közjóra irányuló szabad véleménynyilvánításnak, s gátolna minket abban, hogy egyházi és iskolai ügyeinket saját legjobb meggyőződésünk szerint szolgálhassuk. A vélemény- és gondolatnyilvánítás szabadsága illik az igazi protestantismushoz, nem pedig a kegyhajhászó meghunyászkodás s a feltétlenül alkalmazkodó hasonlesés. De e mellett a meggyőződés férfias bátorságát mindig össze fogjuk egyeztetni, a minthogy az másképp nem is lehet, fennálló egyházi és iskolai hatóságaink és intézményeink illő tiszteletben tartásával s a személyek köteles kíméletével.

A nyilvánosság lévén alkotmányos jellegű összes egyházi és tanügyi intézményeinknek s egész szervezetünknek éltető eleme, mivelhogy azokat hitfeleink összeségének érdeklődése hozta létre, tartja fenn és kormányozza is: ennél fogva arra fogunk törekedni, hogy közügyeink intézése körül a lehető legteljesebb nyilvánosság alkalmaztassék; hogy minden fontosabb kérdés, a mennyiben természete nem tiltja, testületeink

döntése előtt nyilvános megvitatás tárgyává tételük; mert ebben találjuk az álapos és helyes elintézés legfőbb biztosítékát s egyúttal ama nem ritkán tapasztalható sajnos jelenség orvosságát is, melyszerint a tájékozatlanságban maradt, de befolyásra hivatott jóhiszemű egyének egész tömege egyes beavatottak célzatos információinak kénytelen áldozatul esni. A nyilvánosság azonkívül, hogy az ellentétes nézetek folyamán világosságot terjeszt s önálló meggyőződésre segít, bevilágít egyszersmind az emberi cselekedetek és törekvések rejtett műhelyébe, azok rügői közé is, és ekként a közélet és nyilvános tevékenység terén felette nagybecsű és nélkülözhetlen morális ellenőrzési eszköz szerepét tölti be. A nyilvánosság értelmi, úgy mint erkölcsi tekintetben tisztító tűz, a mely ha éget is néha, de el nem égeti, csak azt, a mi tűzre való. Küzdeni fogunk tehát a nyilvánosságtól idegenkedő irányzat ellen már csak azért is, mert ez teszi lehetővé egyesek illetéktelen befolyásra való emelkedését, a felelősség nélkül való intézkedést, zsarnoki természeteknek alkotmányos formák között való érvényesülését, a melyek ha kárhóztatást érdemelnek veszélyes hatásaik miatt az állami életben, még inkább megérdemelnék azt az egyház körében.

Végül határozott célunk a pártatlanság legszigorúbb megóvása. Előítéletek, személyes rokon- vagy ellenszenvek, pártikuláris érdekek nem fognak eltéríteni az igazság szeretetétől. Különösen feltett szándékunk az, hogy az állampolitikai pártoknak egyházi életünk körében való felettébb káros érvényesülése, egészen idegen,

politikai párt szempontoknak, sőt küzdelmeknek az egyházba való jogosulatlan átvitele ellen teljes erőnkől harcoljunk, hogy az ebből származott s néhol ijesztő mértékben mutatkozó cörruptiótól egyházunk szentelt határait megtisztítani segítsük. Igen, küzdeni fogunk egyházi életünk e veszedelmes métélye, a vallásos érzület és egyháziasság eme romboló fekélye ellen, mert nem engedhető meg, hogy egyházi és iskolai hivatali állások betöltésénél és bizalmi küldetéseknel, a minő például a presbyter-választás, nem az arravalóság, nem a hivatottság és hitbuzgóság s az egyházhoz való ragaszkodás mértéke, hanem az legyen az irányadó, hogy a kormánypárthoz vagy az ellenzékhez tartoznak-e a concurrensok? Nem engedhető meg, hogy a magasztos lelkészi hivatás párt- és kortesvezéri szereplés által profonáltassék, s a hívek pártokra szakadva, lelkésztől és egyháztól elidegeníttessenek. — Bármelyik politikai párt részéről fenyegezzék egyházi életünket e veszélyek: azok ellen különbség nélkül fel fogjuk emelni mindenkor tiltakozó szavainkat.

Ily szempontok és célok által vezéreltetve, óhajtjuk e lapban kiterjeszteni figyelmünket egyházunk és iskoláink összes ügyeire, különösen súlyt fektetvén egyrészt arra, hogy a napirenden lévő egyházpolitikai kérdésekben egyházunk és hitfelekezeti érdekeinek megfelelő tájékoztatást nyújtani, s a tömörülést, ott és akkor, a hol és a midőn az ellenfél támadása azt szükségessé teszi, idejében előkészíteni igyekezzünk; másfelől pedig arra, hogy felekezeti felső, közép- és népiskolai tanügyünk fontosságához méltó képviselőre találjon e lapban, s minden fejtelenségre,

☞ TÁRCZA. ☞

Új-évi ének.

— A LXVI-ik zsoltár dallamára. —

1. Ez újévnek első reggelén
Zengjen áldás és dicséret,
Hála-imánk szárnyakra kelvén:
Dicsőítse szent Felséged,
A ki Ura vagy az időnek:
Nagyhatalmú, bölcs s jó Atyánk!
Ki, bár évek tűnnek és jönnek:
Éber gonddal vigyázasz ránk!
2. Egy ezredév csak egy pillanat
A Te örök lényed előtt:
Örök a Te időd, mint magad,
Nem számlálsz napot, esztendőket:
De mi gyarló, halandó lények —
Minden évvel közelb jutunk
A sírhoz, hol már nincsen élet,
Hol végződik földi útunk.

3. Hálás szívvel dicsérünk Téged,
Hogy újévet adtál érnünk,
De kérünk, hogy ne érjen véget
Kegyelmed, mely által élünk:
Terjeszd ki tovább is felettünk
Jóságos és áldó kezéd'
S minden, mit ez évben cselekszünk,
Úgy legyen, mint Te végezed!

4. Ha e földön már bevégeztük
Rövid pálya-futásunkat,
Záraiból szabadul lelkiünk
S pornak adjuk át magunkat:
Pihentető, mely álom után
Feltámadva újult testbe':
Hadd menjünk az igazak útján
Az örök, az új életre!

Jámbor Lajos,
békési ev. ref. tanító.

vagy felforgatásra irányzott törekvés mellőzésevel, a tanári és tanítói személyzetben mindennütt férfias önértzet és egészséges testületi szellem fejlesztessék ki.

Egyházunk egyetemét érdeklő ügyeken kívül célunk akként vezetni e lapot, hogy az kiválólág a tiszántúli ref. egyházkerület organuma, e kerület életének hű kifejezője s érdekeinek jóigyekezetű munkása lehessen. Hogy e célját elérhesse, hogy e kerület tekintélyének és méltóságának megfelelő lehessen, hogy úgy az egyházmegyék, mint az egyházközségek életének minden közérdekű mozzanatára kiterjesztesse figyelmét: az az igen tisztelt lelkészi kar és a buzgó egyháztalagok nagybecsű támogatásának mértékétől függ, a mit a közérdekben tisztelettel kérünk és reménylünk.

Különösen is felkérjük a tisztelt lelkész, tanár és tanító úrat, hogy Lapunkat egyházuk vagy iskoláik körében felmerülő minden nevezetesebb és közérdekű mozzanatról saját költségünkre értesíteni szíveskedjenek.

A lap előfizetési ára:

egész évre . . .	12 korona (6 frt)
fél évre . . .	6 korona (3 frt)
negyedévre . . .	3 korona (1 frt 50 kr.)

Megjelenik a lap minden szombaton legalább másfél ívnyi terjedelemmel, színes borítékban. Ha előfizetőink száma lehetővé fogja tenni, arra törekszünk, hogy a két ívnyi terjedelmet állandósítsuk.

Végül mulhatatlanul szükségünk lévén arra, hogy magunkat úgy a nyomtatandó példányok

számára, mint a Lap egész oekonomiájára nézve tájékozhatassuk: kérjük a t. előfizetőket, hogy az előfizetési összeget haladék nélkül beküldeni méltóztassanak.

Debreczen, 1893. Január 7.

A szerkesztőség.

Boldog új esztendőt!

1893.

Hogy e világon minden elmúlik! Elmúlik az idő is s az időben a mi esztendeink, a megtört habek nyomtalanságával s könnyűségével szálló sóhajoknak, — ezt tanítja a tegnáp . . .

S hogy e világon minden megújul, minden megújul ott, hol még az élet él; megújul még az örök — vén idő is, — ezt tanítja a ma. És e kettő együtt a tegnáp és a ma örök bölcsesége!

És drága e bölcsesség, mert serkentő tanulság van benne. „Az egymás után következő napok bőséggel prédikálják az ígét nekünk.“ Mit? Azt, hogy megújodjunk mi is, — míg nappal mosolyg felettünk!

És megújodunk — és meg nem szegyenülünk! Mert zászlónk marad a régi, — „Jehova a mi zászlónk, a kiben a kik bíznak, azoknak erejük megújul és szárnyokkal magasságra repülnek, mint a saskeselyűk, futnak és nem fáradnak el, járnak és nem lankadnak meg.“

Megújulunk, megújodunk, — *a megújult idővel, a beköszöntött új évvel meg fog újulni régi jó barátunk, Lapunk.* Eddig egy fáklyánál dolgozott, ezután kettőnél, — ki merné tagadni,

Augustin megtérése.

Az egyház úgy tekinti Augustin megtérését, mint története egyik kimagasló eseményét; ünnep az előtte, melyet minden évben május havában tart meg.

Olyan tisztelet ez, a minőben rajta kívül még csak Pál apostolt részesíti s midőn így egymás mellé állítja a mestert és a tanítványt, úgy látszik, azt akarja ezzel kifejezni, hogy szinte annyit köszön egyiknek, mint a másiknak: hittani rendszerét t. i., melyet az egyik elkezdett, a másik pedig befejezett.

Bennünket Augustin élete kiváltképen úgy érdekel, a hogy azt maga elbeszélte. *Confessiójának* (Valloások) legnagyobb részét ez foglalja el, sőt lehetne mondani, csaknem egyedül ez a tárgya; ez a rész az, a melyet szívesen tanulmányoznak a kegyesek, kik épülést akarnak nyerni, mint szinte a világiak, kik egy lélek történetével s hitetlenségéből a hitre térésével megismerkedni óhajtanak. Egyébiránt másutt is szól erről. — Augustin művei közül egy bizonyos számú rész épen azon korba vezet vissza, melyben ezen, az egész életére annyira elhatározó befolyású válságon keresztül esett. Ebből a korból és az ehez közel eső időből maradtak ránk bölcsészeti értekezések, nyelvtani fejtegetések és levelek s ezekben nem egyszer beszél magáról, habozásairól, tusakodásairól, előbbre haladásáról s látjuk lépés-

ről-lépésre mint halad az életmód azontökélye s a tan azon biztossága felé, a mely után sovárogo. Ezek azonos események azokkal, a melyeket Confessiójában ad elő, noha kissé más színben tűnnek föl; de nem a tények mások, csupán az általános színezet változott, s azt is be kell ismernünk, hogy e különböző elbeszélések, noha alapjukban hasonlóak, de azért még sem ugyanazt a benyomást teszik reánk.

Azt mondhatnók talán, hogy Augustin Confessiójában önkényesen megmásítja az igazságot? Világért sem. Mindenki tudja, hogy az őszinteség a legnagyobb érdeme. Ritka egy tulajdonság az ilyenmű művekben s én senkit se ismerem, kinél az ily mértékben volna meg. Nem érzik ennek semmi részén sem az az idétlen öntetszelgés, a mely kedvet találtat velünk abban, hogy mindenkivel bizalmaskodva közöljük tévedéseinket és hibáinkat; nem azért írta könyvét, — a mint szokás — mert kedve telik benne, ha szerepelhet s magáról beszélhet; sokkal komolyabb és emelkedettebb gondolkozásmódja volt. Eszébe jutott, hogy az egyházban régente azok az emberek, kik súlyos bűnt követtek el, elmentek, hogy testvéreik előtt arról nyilvánosan vallást tegyenek s Isten bocsánatáért könyörögjenek s ő is úgy akart tenni, mint azok; e kegyes bűnbánókat utánozza, kik sóhajtozva és imádkozva vallották be bűneiket.

hogy így többet észrevesz s egyszersmind megszé-
szebbre s mélyebbre lát?! És éppen ezért ki
venné neki rossz néven, hogy a mezőt megszé-
lesíti, holott barázdáit majd szántogatja?! Óh,
hisz — hála az égnek! olyan sokan vannak,
kik vetni és aratni szeretnének — a közjó nagy
csúre számára, és pedig tiszta búzát — s éppen
ezért a nyilvánosság előtt, mert „inkább szeretik
a világosságot, hogynem mint a sötétséget!” A
közjó érdekében önzetlenül végzendő szent munka
előtt szélesíteni meg Lapunk a maga szántóföld-
jét! *Szent* e munka, mert vállalkozója és pallérja
a felebaráti szeretet! S mert a felebaráti szeretet
egyik törvénye az e világot megnemesíteni hiva-
tott Isten-országának, tehát a közjó érdekében
önzetlen felebaráti szeretettel teljesített munka
egyik fő felerésze a keresztyének közös nagy
és szent köteletségének, — az Isten országa
megvalósításának. Ily szempont alatt a közjó
szolgálása *örökkévaló* munka is; nemcsak, mert
célja örökkévaló, hanem mert tűnő életünknek
is örök tartalmat ad, hogy ha már elröpül is a
szárnyas idővel, könnyűségével szálló sóhajok-
nak, — maradjon fenn belőle legalább valami,
ne enyészszék el egészen megtört haboknak
nyomtalanságával! . . .

Az új esztendővel együtt így fog meg-
újhódni Lapunk: erejében, terjedelmében és
céljában, így fog megifjodni a mi örömünkre,
kik hívek voltunk hozzá mindvégiglen. És így,
testben s lélekben megújulva kívánja közönsé-
gének, mostani s leendő olvasóinak és dolgozó-
társainak: *boldog, boldog új esztendőt!*

Mint azok, ő is folyton Istenhez fordul elragadta-
tással és áradással, melyek úgy látszik nekünk, nagyon
egyhangúan végződnek. Elbeszéli neki ifjusága botlá-
sait, nem azért, hogy vele megismertesse, — ki ismerné
azokat jobban nála — hanem, hogy tanítsa a bűnöst
példája által, s rá mutatva az örvényre, melyből ő maga
kimenekült, ne mondja: „nem tehetem.” E vállomásnak
azért, hogy hatásos legyen, teljesnek kelle lenni, kibúvó
ajtó, vagy valaminek elhallgatásánélkül: a legkisebb
próba színlelni vagy elpalástolni egy hibát vétek lett
volna, mivel ez által kisebbitené Isten jóságának érde-
mét; hiába is követte volna el e bűnt, mert Isten, a ki
mindent lát, csakhamar leleplezné és megszégyenitené a
hazugságot.

Ekkép Augustin igazmondó akart lenni és a lényeg-
et tekintve, az is volt: úgy írta le nekünk ifjusága tör-
ténétét, a milyennek látta azt abban a pillanatban, mikor
vallomásait írta, de nem kell feledni, hogy azt megke-
reszteltetése után 11 év múlva szerkesztette.

Az történet akkor vele, a mi velünk is történik,
valahányszor visszatekintünk a multa: a jelen, bármit
tegyünk, a multa veti színeit s egy bizonyos időköz
után élünk előbbi folyását csak a jelen pillanat véle-
kedései és benyomásai alatt nézzük.

(Folytatása következik.)

Dézi Lajos.

Kívánjuk vissza neki mi is, mostani és leendő
olvasói és dolgozótársai: *boldog becsületes munkát
igaz sikerrel koszorúzó új esztendőt!* És kívánjuk
ne csak szóval, hanem tettel is, — *mindennemű
pártfogolással.*

Meg vagyon írva, hogy mikor Salamon temp-
loma építették, „sem kalapácsnak, sem fejszének,
sem valami egyéb vasszerszámnak pengése, lár-
mája nem hallatott a Háznak fölépítésénél. „—
Óh, legyen, legyen e Lap munkája is templom-
építés, a magyar református Sion és annak védő
bástyái építése, — ez évben is; és ne hallassék e
szent munka folyama alatt sem, — vagy legalább
minél ritkábban — a kalapácsnak és fejszének
és egyéb vasszerszámnak pengése, lárma! . . .

Atyánk, idők Ura, ki megkoszorúzd az
esztendőt a Te jóvoltoddal, koszorúzd meg e mi
új esztendőnket is!

Boldog, boldog új esztendőt!!

Debreczen, 1893. január 1.

Dicsőfi József.

Az egyházpolitikai kérdésekben élénk mozgalom
mutatkozik. A sopronmegyei kath. nyílt agitáció a polgári
házasság ellen, úgy látszik, nem talál más vidékeken
követésre, a mire befolyással lehet azon körülmény is,
hogy a soproni kath. nagygyűlés megtartására irányult
mozgalom, állítólag nem felel meg a püspöki kar inten-
tiónak. A kormány, félhivatalos közlések szerint, hatá-
rozottan ragaszkodik programja keresztülviteléhez. A
magas klérus, mely a béke jelszava alatt, élén a primás-
sal, először fújta meg a harezi riadót, a püspöki confe-
rentiából fejtérjesztést intézett a királyhoz, pápához és
a kormányhoz, a melyekben, úgy látszik, kevésbé merev
álláspontot foglal el az egyházpolitikai reformok kérdé-
sében. Nem ellenzik a zsidók receptióját, csak azt nem
tudnák elnézni, hogy keresztyének is lehessenek zsidókká.
Az anyakönyvek állami vezetését sem bánnák, csak a
költségektől félnek s az anyakönyvek hitelességében
kétkelnek. (?) Sőt a polgári házasságot is kész volna
az egyház *megtűrni*, mint más államokban. Mindenesetre
sajnálatos dolog, hogy szegény hazánk, európaszerte
szükségeseknek és üdvösöknek elismert s egészen ifjú
és műveletlenebb államokban is életbe léptetett liberális
intézményeket a reakció szolgálatában álló s középkori
eszméket erőszakoló hatalmas tényezők ellentétes törek-
vései miatt még most is nélkülözni kénytelen. De az
idők követelményei erősebbek még azon hatalmasoknál
is, és az ellenállásnak előbb-utóbb meg kell törnie. Hogy
ennek mielőbbi bekövetkezését biztosítsuk, *talpon legyünk
mi protestánsok mindannyian s egyértelműleg támogassuk*
a szóban forgó reformok keresztülvitelésében a kormányt
úgy, mint általában a hazai összes liberális elemeket, a
melyekkel karöltve haladva, győzedelmeskedhetünk a
haladás ellenségei, az ultramontanizmus sötétsége és
erőszakossága ellen. Ideje volna már annak is, hogy a
*magyar kath. főpapságnak az éremlyégig magasztalt
hazafisága* tényekben is megtestesülne abban az irányban,
hogy visszatartaná oly mozgalmak indításától és oly
álláspont elfoglalásától, a melyek különben is *ezer ne-
hézséggel küzködő magyar állam határozott gyengítésére
szolgálnak.* Ez lenne aztán valami olyanforma, a mit
mi a hazafiság alatt érteni szoktunk.

A pápa az üdvözlésére megjelent bibornoki testület előtt tartott karácsonyi allocutiójában kizárólag a szabadkőművesek *szektájával* foglalkozott, heves támadást intézve ellene, mint a mely elforgatja a szíveket és elméket, mint a gonosz lélek, a mely őt nemzette, és a mely profanizálja a megváltó Krisztus szellemét stb. Vajjon meddig lehet még, az emberek együgyűségére támaszkodva, a vallás nevében küzdeni és izgatni bűntetlenül a legnemesebb humanizmus ellen?! Vajjon nem épen ez-e a vallás legközönségesebb profanálása?!

Teendőink a zsinat után.

Három ülésszak eltelése után végre hát befejezést nyert a magyar református egyház második alkotmányos zsinata is. S most a legfelsőbb megerősítés végett felterjesztett paragrafusok halmaza láttára azt kérdezhajjuk egymástól: Mit cselekedjünk immár atyámfiai férfiak? Indokolt ez a kérdés főleg az újév kezdetén, midőn a legtöbben különféle várakozásokkal, s talán némelyek egészen vérmes reményekkel néznek a jövő elé. Am a kik a multból okúlást szoktak meríteni s játszi délibábok után nem futnak: azok jól fogják tudni, hogy a nemes czélok megvalósításáért küzdő munkásoknak, mint eddig úgy ezután is, sok akadálylyal, nehézséggel, érdekes öszszeütközéssel és számos ehhez hasonló bajokkal kell tusakodniok s nem egyszer csalódva, talán leverve s megbénítva kénytelenek folytatni a harcot. Annyi azonban bizonyos, hogy akár váljanak be reményeink, akár nem: a reánk néző feladatok elől el nem zárkozhatunk, sem ki nem térhetünk. Előlegesen minden önzetlen és tisztességes munkás találja meg a maga vígasztaló jutalmát abban az eszményi tudatban, hogy az igazság előbb vagy később, de végre is diadalmaskodni fog. A mi osztályrészünk csak a küzdelem, a futás, a sáfarkodás: Isten az, a ki előmenetelt, áldást és sikert ad.

A mi zsinataink alkotásán is akkor és annyiban lesz áldás, ha és a mennyiben a hivatott őrállók azokat a törvényeket az egyes tagok javára és üdvére, a közboldogság előmozdítására, szóval az Isten országának terjesztésére irányítják s érvényesítik. Erre nézve legelső és leghathatósabb eszköz az evangéliomnak tiszta, hamisítatlan, buzgó és lelkiismeretes hirdetése. Hiába vannak ott a legszabatosabban körvonalozott alkotmány szervezeti szabályzatok, hasztalan léptetik ott életbe a legmodernebb bíraskodási elveket is, a hol nincs meg az evangéliomnak az a hatalmas újjászülő ereje és minden bajt feledtető lelki áldása, mely a hívők épülésének s az Isten országa megvalósulásának legfőbb létfeltétele. És ha széjjel nézünk magunk körül, mit látunk? Azt látjuk, hogy ezt a vezérlő elvet fent és lent a legtöbben szem elől tévesztik s könnyedén, lanyhán fogják fel az ígének azt a központi fontosságát, a melynek kellő kifejezése nélkül a protestáns egyház egész élete merő látszat s czéltalan küzdelem volna. Mi nem akarunk ezúttal az Isten ígéneket, az evangéliomi tevékenységnek s a lelkipásztori gondozásnak lényegéről, jelentőségéről és hasznairól értekezést írni; az sincs szándékunkban, hogy akarva nem akarva, bárkinek is tanácsokat osztogassunk; sőt még azt is tartózkodva merjük remélni, hogy szavaink egyhamar visszhangra találnak. De azt mégis meggyőződésünk és tapasztalataink alapján kötelességünknek tartjuk kinyilvánítani, hogy a lehangzatosabb jelszavak és a legélesebb dialektikával megokolt rendszabályok sem használnak az egyháznak és a lelkeknek semmit, hogyha az evangéliom hirdetése fogyatékos és elhanyagolt. Első helyen tehát a lelkipásztorok-

nak és a gyülekezetek őrállóinak kell éberren lenniök s „a választott nemzetség, királyi papság, szent nép“ nagy elvét megvalósítaniok az evangéliomi buzgó tevékenység által. Nem szabad a protestáns egyháznak elnéznie azt, hogy a gyülekezetek élire állított előjárók az ő esküvel fogadott kötelességeiket ne teljesítsék, sőt inkább az öntudatos, lelkiismeretes, fáradhatatlanul munkálkodó és épen azért kettős tisztességre érdemes lelki sáfárokhoz csatlakozva, tegye meg kiki, a mire hivatva van, s akkor épülni, erősbülni, állani fog a magyar Sion, időről-időre, nemzedékről-nemzedékre.

Az evangéliomi munkásságnak az egész egyházegyetemre, tehát úgy az őrállókra, mint a tagokra egyaránt kiterjedő kötelezettsége és áldása azonban, nem csupán a belső, intenzív fejlődést biztosítandja, de oki és okozati törvényszerűséggel elő fogja mozdítani a külső, extenzív haladást és gyarapodást is.

Ha a protestáns egyház tagjait a Krisztusból, mint főből kiáradó élet és szeretet hatja át, ha ügyeink rendezésében s intézésében nem önző érdekek, hanem Istennek dicsősége vezérli gondolatainkat s tetteinket: akkor nem lehet okunk félni sem a közöny, részvétlenség, egyháziatlanság, tévhit és más ilyes belelenség rombolásaitól, sem az olyannyira ólomsúlylyal ránk nehezülő anyagi szükség következményeitől, mert az evangéliomi hitélet és szeretet győzedelmeskedik a test, bűn és világ összes hatalmán. Ez élet és szeretet forrásait kell minél nagyobb és fokozódó buzgósággal felfakasztanunk a szívekben az evangéliomi munkásság által. Öntudatra, tettekre kell felébreszteni s felbúzdítani a reménytelenkedő csüggedező, aléltóságba merülő lelkeket, s félretéve minden személyi és egyéni tekinteteket, a köz javára kell mozgásba hoznunk minden erőt s jóakaratot.

A szegénység, tapasztalat szerint megbénítja a leglángolóbb lelkeket is, de a méltánylás, elismerés és kölcsönös becsülés enyhítőleg hat az anyagi nyomorgás keservei közepett is. Ne hozakodjunk elő folytonosan a protestáns szegénységgel s ne lamentáljunk kishitűen a miatt, hogy vagyontalanok, tehetetlenek, versenyre képtelenek vagyunk; hanem dolgozzunk! Rendezzük a gyülekezetek anyagi ügyeit minden irányban úgy a falvakon, mint a városokban. A nagy népességű egyházaknak e tekintetben talán még sokkal több tennivalójok van, mint a legtöbb kis gyülekezetnek. Mert a kire az Úr többet bizott többet is vár attól.

Olvasóink bizonyára nemcsak egy-két nagyobb népességű gyülekezetre tudnának tanulságos példa gyanánt rámutatni, a melyekben az évről-évre kritikusabbá váló bizonytalan anyagi állapotok miatt, a jobb érzésű és elfogulatlan gondolkozású tagoknál már-már türelmetlenség, elkedvetlenedés és érdeklődés-hiány kezd erőt venni, holott pedig épen az ilyen természetű körjelenségek ellen kell első sorban is határozott erélylyel küzdenünk. Az egyházi illetek gyérülő beszolgáltatása ellen haladéktalanul biztos orvosló szert kell alkalmaznunk, még pedig amennyiben csak elkerülhető, a világi végrehajtó közegek igénybevétele mellőzésével. Nem elég az, hogy csak megbámuljuk, de igyekeznünk kell, hogy nálunk is életbe léptessük azt az adakozási rendszert, mely a művelt külföldi egyházakat oly életképesekké gyümölcsözőkké és erősekké teszi. A mi adozási rendszerünk nagyon is az állami adó-kezelés mintája szerint van körvonalozva. Az egyháznak ellenben más irányelvek szerint kellene eljárni a háztartás megállapítása és megbízhatósága körül, mint a hogy ezt az állami hatóságnál látjuk. Általában az anyagi létkérdés sürgetően és kiál-

tőán nyomul előtérbe minden lépten-nyomon, és így annak sikeres megoldását méltán a legelsőbb rendű teendőink egyikéül jelöljük ki.

Aztán jó mindjárt a nevelés és oktatásügy korszerű, egészséges és alapos fejlesztése, a mi egyfelől míg kizár minden személyes vagy mellékes érdekeket, másfelől viszont cél tudatos, jóakarató és bölcsességgel párosult buzgó törekvést feltételez. Ez a mi állandóan sajgó sebéünk, ez a mi szervezeti rendszerünk próbaköve.

Mi magyar protestánsok annyi ezreket áldozunk a nevelés és oktatás oltárára, mint a mennyit aránylag egyetlen ország egyetlen hitfelekezete sem áldoz. Ez is a mi különleges viszonyainkból ered. Mily más képe volna a mi egyházi közéletünknek, ha az állam kellő garanciái mellett volna szervezve az alsóbb és felsőbb oktatás a kisebb számú hitfelekezetek sérelme nélkül. Nálunk mai napság is úgy áll a dolog, hogy uralkodó vallás nem létezik ugyan a papiroson, a nagyhangú jelszavak alatt hódító liberalizmus elméleteiben, de tényleg megvan az a gyakorlatban. Ily körülmények közt féltékenyen kell iskoláinkról gondoskodnunk, mint a melyek szervileg az egyház testéhez tartoznak. Úgyde mit kell egyre tapasztalnunk? Azt, hogy középiskoláink a versenyképesség látszatának megmenthetése céljából egymás után odahajolnak az állam mindenható, boldogító karjaiba. A létért és dicsőségért való tusakodásban kifáradva, az államtól kérnek segítséget és erőt. Nyílt titok mindenki előtt, hogy idestova alig lesz már tisztán autonóm felekezeti iskolánk, vagy ha lesz, abban sem lesz sok örömrünk, még kevesebb a vigasztalásunk. Akadémiai tanfolyamaink pedig általában véve szegényes be rendezésűek, a tanerők ellátása minden fokon elégtelen, csekély, úgy hogy visszaeséstől kell féltelnünk meg'evő tanintézeteinket is minden pillanatban. Elodázhatlan teendőnk annak okáért a ránk szállott drága örökségek biztosítása, erősítése s a lehetőség határai közt történő célszerű, megfelelő, elfoglalt posztioinkhoz méltó és szolid alapokra fektetett fejlesztése. E téren a jó akarat, szakképzettség, bölcs előrelátás és korrekt eljárás mellett fő-fő tekintet fordítandó az áldozatkészség és protestáns ügybuzgóság fokozására s kellő istápolására.

Ezzel a kérdéssel karöltve jár a protestáns tudományos és népies irodalom virágzásra juttatása, a termelési képesség élesztése, hatványozása s hogyha lehetne, némi verseny előidézése. Mert ez idő szerint az irodalmi tevékenység mindakét jelzett irányban, vagy csupán szórványos kísérletezés, vagy merő vegetálás jellegével bír. Mint nagy pusztasivatagon egy-egy üdítő choáz, úgy tűnik fel néha-néha egy-egy jobb munka, a mit a fogyasztó közönség a legtöbb esetben alig tud kellőképen méltányolni. Nálunk nincs még meg az a fejlődésképes kritikai irány sem, melyet számbavehetősége alapján zsinórmérték gyanánt tekinthetnének, vagy legalább elismernének azok a gyér számmal fáradozó egyházi írók, a kik egyébnemű kárpótlás hiányában beérnék a kritikai méltatással is. A protestáns irodalomnak jelenleg egy államban sincs oly sovány és élettelen ábrázatja, mint éppen hazánkban. A régebb latin nyelvű egyháztörténelmi s egy pár hittani munka nélkül, majdnem egészen elfeledve volnánk a külföldi bibliográfiában. A nép meg a ponyváról szerzi be az értelembutító, erkölcsrontó olvasmányokat. Jellemző a mi irodalmi életképességünkre egyebek közt p. o. az, hogy az ótestamentom revideált fordítása — noha azt az angol bibliatársulat fogná kibocsátani — már évek óta munkában van s a megjelenés idejéről még az avatottak sem tudnának kezeskedni. A mit meg a Prot. szemle nyújt, az vagy elvont elmé-

let, vagy csakis inkább olvasókör számára való; a közönség zömének érdekei nem találnak kielégítést általa. Szóval itt is hiány, ott is hiány, mindenütt hiány tűnik szemünkbe.

Nem is folytatjuk tovább. Ne kezdje meg e Lap pályafutását éppen új év kezdetén azzal, hogy jeremiá-dákat, lamentációkat keseregjen! Sőt inkább megfogva az eke szarvát, a szántóvető módjára szántogassunk, vessünk, hogy aztán annak idején legyen, mit arassunk.

A magyar protestáns ember, akár felavatott órálója, akár egyszerű köztágya az egyháznak, egyaránt hivatva van arra, hogy az építő munkában tényleges részt vegyen. És mi arra törekszünk, hogy az avúlt, korhadt, rogyadozó és tarthatatlan elemek elhordását elősegítsük s szilárd alapokon szolid alkotásokat létesítsünk. Az evangéliomi missiónak teljes mérvben való teljesítése, az egyházi vagyoni ügyek rendezése, az oktatás és nevelésügy minden fokon való korszerű fejlesztése és az irodalmi színvonal emelése által igyekezünk megfelelni azoknak a kötelességeknek, melyekkel hazánk és egyházunk iránt tartozunk. Akkor virúl e hon s eljő az Istennek országa.

Theologus.

Alkalmi gondolatok az egyházipolitikai kérdésekről.

Arra nézve, hogy azok a jogi zavarok, a melyek Magyarországon a házasságkötések- és felbontásoknál fennállanak, kibonyolíthatók legyenek, csak egy út-mód van, az t. i., hogy a hitfelekezeteknek ne engedessék meg sem megkötése, sem felbontása a házasságoknak.

A házasságoknak akár megkötése, akár azoknak felbontása, az én felfogásom szerint, egyházi jog nem lehet semmiképen sem.

Az egyháznak csak azon szertartások kiszolgáltatásához van és lehet joga, a melyekre nézve világos parancsolatot vett az Úrtól, az egyház láthatatlan fejétől, a Krisztustól, avagy az ő apostolaitól. Szentség is csak az olyan cselekvény lehet, a melynek véghezvitelére magától az Úr Jézus Krisztustól, avagy az ő apostolaitól vette az egyház az utasítást, avagy a felhatalmazást.

A házasság is tehát szentség csak akkor lehetne, ha Krisztus és az apostolok magok is kötöttek, avagy oldottak volna fel házasságokat; — vagy legalább, ha adtak volna utasítást azok megkötésére nézve. Ámde sem a bibliában, sem a hagyományokban csak egy szó sem található, a mely arra mutatna, hogy Krisztus és az ő apostolai kötöttek, avagy oldottak volna fel házasságokat; avagy adtak volna utasítást házasságok megkötésére és feloldására nézve.

Lám, hiszen az Ige hirdetésére és a keresztelekre nézve nyilván adatott a parancsolat: „Elmentvén, tanítatok minden népeket, megkeresztelvén őket stb.”... Az ígihirdetéshez és a keresztelekhez tehát csak az egyháznak van és lehet joga; ezekhez az állam jogot sehogy sem formálhat.

Lám, hiszen az úrvacsoraosztásra nézve világos parancsolatot adott a Krisztus az ő apostolainak: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!”... Ahhoz tehát, hogy úrvacsorát osszon, csak az egyháznak, az egyház szolgáinak van és lehet egyedüli kizárólagos joguk.

Az ígihirdetés, a keresztelek és az úrvacsoraosztás, mind a három egyházjog; ezekhez joga csak az egyháznak lehet; ezekről illetőleg, a két utóbbiról lehet

egyedül elismerni, hogy *szentségek*, a mikhez tehát az államnak joga sohasem volt és nem is lesz soha! . . .

Ha elfogadjuk is azt a történelmileg sehogysem igazolható állítást, hogy a római pápák Péter apostolnak a római püspökségben egyenes utódai, — még ebből sem lehet mást levonni következetesen, hanem csak ezt: a mit Péter apostol római püspök korában cselekedett és a mit ő akkor megrendelt, azt cselekedhetik és rendelhetik meg a római pápák is. Ámde azt egy római pápa sem hitte soha s nem hiszi ma sem a róm. kath. egyház, hogy Péter apostol akár római püspök korában, akár azelőtt valaha csak egyetlen házasságot is kötött, avagy feloldott volna. — Pedig a róm. kath. egyház hite szerint az, a mit Péter apostol megkötött, avagy feloldozott ezen a földön: a mennyben is csak az van megkötve, avagy feloldozva! . . . Ha így: maga a római pápa sem köthet és oldhat fel *jogosan* házasságokat. S ha ő nem: még kevésbé tehetik ezt a plebánusok. Miképen volna tehát a házasság *szentség*? . . . Merő képtelenség ez!

Minden jog, minden törvény, mely nem egységes elven nyugoszik, jogtalan cselekedeteknek, visszaéléseknek kútfeje csak. És vajjon a hitfelekezetek házasságkötési és feloldási joga, törvénye, nyugodhat-e egységes elven? . . . Csak akkor nyugodhatnék azon, ha a hit egy volna. De épen az a körülmény, hogy hitfelekezetek vannak: bizonyoság arra nézve, miszerint a hit nem egy, hanem annyiféle, a hány a hitfelekezetek száma.

Egységes elven nyugvó törvényt csak az állam hozhat s egységes elven jogot csak az állam gyakorolhat. Csak az állam bír tehát házasságkötési és feloldozási joggal s csak az állam hozhat ezekre vonatkozó törvényeket. Én minden jogot, a melyet e tekintetben hitfelekezetek gyakorolnak és minden törvényt, a melyet hitfelekezetek hoztak, eltörölnék egyetlen tölvonással, mert az állam érdekeinek garantirozása mellett, csak akkor nem lehet a vallásos nyugalom és békét megzavarni; csak akkor lehet a különböző hitfelekezetek nyugalmanak, békéjének biztosítását eszközölni, ha ezek eltöröltetnek.

Házasságkötési és felbontási jog, törvény, az egy haza határain belül csak egy lehet, s azt az egy jogot egyház nem adhatja, azt az egy törvényt egyház nem alkothatja.

Adja tehát azt és alkossa meg az állam! . . . Ez által az egyházak (hitfelekezetek) érdekei sértve nem lehetnek, (mert a házasságkötés és felbontás nem egyházi érdek); az állam egyik igen fontos érdeke pedig örökre biztosíthatni fog. Az állam ezen igen fontos érdeke az, hogy a kulturharcznak neve se legyen ismeretes! . . .

Az egyház érdeke a házasságkötéseknél nem az, hogy *ő kössé*, hanem az, hogy *ő áldja* meg Isten nevében a házasságokat.

Az állam érdeke ez által nem sértetik meg.

És ha ez így van, miért zavartatnék meg a vallásos nyugalom és béke az által, hogy behozatik az általánosan kötelező polgári házasság és az által, hogy az egyházak házasságot többé nem bonthatnak fel?

Ha meg fog zavartatni, e tekintetben a felelősség azok terhére esik, a kik erőszakkal akarnak fentartani olyan jogot és olyan törvényt, a mely jog az egyházakat nem illette meg soha és a mely törvényt az egyház jogosan sohasem hozhatta meg.

A felelősség e tekintetben csak a papokat terhelheti. Ők pedig csak azért ellenezhetik az általánosan kötelező polgári házasság behozatalát, mert eddigi stóla-

ris jövedelmök észrevehetőleg megcsökken az által, ha a polgárilag megkötött házasság mellett az egyház áldása végképen el is maradhat. Itt az állam a papokkal csak két úton békülhet ki. Az egyik út az, ha az állam törvényben mondja ki, — hogy polgárilag megkötött házasságtól az egyház áldása csak akkor maradhat el, ha azt az áldást az egyház bármi ok miatt is megtagadja. Ha ez így lesz: az eddigi esketési stóla az áldást meg nem tagadók részére megmarad csonkítatlanul s csak a bevételi czim fog megváltozni; t. i. nem az esketésért, hanem a megáldásért kapja a stólát a lelkész. Ha megtagadja az áldást . . . az az ő dolga. Volenti non fit injuria! . . .

A másik út az, hogy az egyház áldása nélkül is jogérvényes lesz a polgárilag megkötött házasság, de a pap minden ilyen házasság után megkapja — ha kell neki — a mostani egyházi törvények alapján fennálló esketési stólát, és pedig az állam pénztárából; t. i. azok után, a melyeket ő kötött volna meg, ha nem hozott volna be az általánosan kötelező polgári házasság.

Ha pedig így lesz a dolog: állítom, hogy az egyház áldását csak a teljesen vallástalanok nem fogják elfogadni, — tehát az olyanok, a kik az egyház áldását átoknak tartják. És akkor, ha így lesz, a szegényebb néposztály csak áldani fogja azokat, a kik behozták az általánosan kötelező polgári házasságot, mert ez által megszabadulnak az adó egy némétől, (természetesen csak akkor, ha az állam ingyen kötetni meg a házasságokat) a nélkül, hogy az egyház áldásának elvételében akadályozva lennének.

Állítom, hogy így hiába izgat a papság az általánosan kötelező polgári házasság ellen. Törökvése hajtörést fog szenvedni minden bizohynyal. Hiszen akkor nem is lenne gyúanyag, a mit az izgatás üszkének beledobása által lángra lehetne a papoknak lobbantani.

A házasságkötés és feloldásra nézve tehát teljesen egyetérték gróf Apponyi Albérrel, a magyar országgyűlést Demosthenesével; de már a keresztelési anyakönyv vezetésére nézve nem vagyunk egy véleményen.

E tekintetben az én meggyőződésöm az, hogy minden lelkész vezesse ugyan a keresztelési anyakönyvet, de csak az egyház használatára, tehát úgy, a mint a rovatokat az illető egyházi hatóság megállapítja; állami törvény itt csak azt szabja meg, hogy a hitfelekezetek keresztelési anyakönyvébe egy gyermek se legyen beírva illetéktelenül, vagyis olyan, a ki nem azon hitvallásának született.

Minden község és város pedig vezessen *születési*, tehát nem keresztelési anyakönyvet, a melyben minden azon község, avagy város területén született gyermek neve, a szülék nevével együtt beírassék, tekintet nélkül arra, hogy miféle vallásának született; tehát a melyben minden gyermek, az állam által megállapítandó rovatos íveken, csak mint a hazának egy újszülött polgára, polgárnője legyen beírva.

Ajánlom ezen gondolatokat az illetők becses figyelmébe! . . .

Nagy Sándor,
ev. ref. lelkész.

T A N Ü G Y.

Felsőbb iskolák.

Jogakadémiáink jelenleg zavartalanul folytatják munkálkodásukat; életükből semmi kiválóbb mozzanat sem jelezhető. A múlt évben bevégeződött zsinatunk által

létesíteni határozott debreczeni philosophiai és kolozsvári theologiai fakultások ügye most pihen, s várja az érdekében megindítandó, kétségen kívül erélyes akció megkezdődését. De nagy izgalom uralkodik túl a dunai református hitrokonaink között. Ott ugyanis erős küzdelem indult meg az iránt, hogy a pápai főiskola Komáromba helyeztessék át. A két város: Pápa és Komárom erélyesen küzdenek egymással a főiskoláért. Komárom vármegyének egyik közgyűlése nagy többséggel elfogadta az indítványt, hogy egyszermindenkorra 30 ezer, évenként pedig 1400 forint segélyt adjon a főiskolának azon esetben, ha Komáromba tétetik az át. Feltételül csak azt kötötte ki, hogy az áthelyezés három év alatt megtörténjék, különben a segély a komáromi benzések kisgymnasiumának főgymnasiummá fejlesztésére adatik. Az áthelyezésben működő végrehajtó bizottság egyik ülésében pedig Konkoly Thege Béla elnök bejelentette, hogy az áthelyezés költségeire közadakozás útján 41 ezer forint gyűlt be. A bizottság ezen ülésében elhatározta, hogy a dunántúli egyh. kerület közgyűlése elé terjesztendő feliratban a főiskola mielőbbi áthelyezését kéri. Ezzel szemben Pápa és Veszprém-megye erősen tartja magát. Így Veszprém-megye közgyűlése a pápai főiskolának 20 ezer forintot szavazott meg arra a célra, hogy az új gymnasium épülete számára alkalmas telket vásároljanak. Ide vonatkozólag a pápai Lap azt közli, hogy gróf Eszterházy Móríc írásban kijelentette, miszerint a „Fehérló“ című vendégfogadót és ennek szép telkét 25 ezer forintért kész átengedni a pápai főiskola részére. De Komárom csaknem pihen. Legközelebb a komáromi kétszázas bizottság Papp Gábor dunántúli püspök úrnak átnyújtotta a memorandumot, melyben az egyh. kerület elnökségét arra kéri föl, hogy egy semleges helyre pl. Székesfehérvárra vagy Lévára rendkívüli közgyűlést hívjon össze, mely az áthelyezést illetőleg végleg határozzon. Másoldalról meg a pápai egyházmegye és egyház által kiküldött vegyes bizottság is memorandumot adott ki, bizonyítgatván Pápanak, mint főiskolai székhelynek, Komárom városa fölötti előnyeit. Ma ott áll az ügy, hogy az illető püspök úr csak ezen egy ügy elintézésére céljából rendkívüli egyházkerületi közgyűlést hívott össze Székesfehérvárra. E közgyűlés esetleges határozatát sem fogják azonban kötelezőnek tekinteni, hanem a végleges határozatot az egyházkerület egyes egyházainak szavazatára bizzák. A legnagyobb érdeklődéssel nézünk az ügy további fejleményei elé.

Tiszántúli ev. ref. gymnasiumaink az 1891/92 tanévi értesítők alapján.

Ama napjainkban divatosá vált szólam igazságát, hogy az egyház és iskola elválaszthatlan ikertestvérek, a prot. tanügy történetének tanúsága szerint fényesen bizonyítja minden időben a prot. középiskola. Már eredete s keletkezése is egyidejű magával a reformációval. A hova a hitújítás elhatolt, ott az új eszméknek, a prot. műveltségnek terjesztésére és biztosítására nyomban iskola keletkezett, még pedig a mennyire lehetett, humanista felsőbb iskola.

Igy jött létre hazánkban is a reformáció nyomán a számra nézve roppant sok iskola (csak a XVI. században 125); elannyira, hogy prot. tanügyi rendszerünket egészen a legújabb időkig az u. n. „sok iskolázás“, az extensivitás jellemezte inkább, mint a benső fejlesztés és erős központok létesítésére szolgáló törekvés. Ha néha érezték is ez állapot hátrányait s meglón pendítve

intézeteiknek egyesítésök által való erősítése: hihetőleg a helyi érdekeken, a politikai és vallási belvillongásokból eredő szerencsétlen változásain a tanintézeteknek, hajótörést szenvedett minden ilyen jobb sorsot érdemlő igyekezet.

Az erők e szétforgácsolása, a fejlődés folytonosságának megzavarása vagy megakasztása, a tanító állások bizonytalansága, a tanerők ideiglenessége szívetes csekélysege és sok más körülmény szerfelett megnehezítették a középoktatás kifejlődését, útjában álltak önálló pädagogiai módszerek vagy egész rendszerek megalkotásának, gátolták az önálló irányok teljes keresztülvitelét s erős intézetek kialakulását. Innen van, hogy befejezetlen középiskolai rendszerrel, számos csonka, fejletlen intézettel s ezer hiánnyal talált bennünket az új Magyarország nemzeti alapra fektetett közoktatásának hajnala. S ha elmaradottságunk felett, s intézeteink pusztulása miatt talán valami sajnálatos és leverő érzet fog is el bennünket; ha főleg nekünk ev. reformátusoknak sajnálnunk lehet, hogy az itthon megvetett alapnak nemzeti anyagból való tovább és kiépítését épen úgy nem munkáltuk, mint a katolikus kultúra idegenből atplántált egyetemi tanítási rendszere: mégis önérettel s büszkeséggel hivatkozhatunk ev. ref. középoktatásunk múltjának két vigasztaló s felemelő nyilvánulására, melyek sok bajjal küzdő, hiányos, szegényes középiskoláinknak mindvégig érdemére s dicsőségére válnak. — Egyik az, hogy ev. ref. középoktatásunk úgy a társadalom mint az általános művelődés, tudomány és irodalom szolgálatára felekezettünk számarányában mindig feles számmal nevelt oly intelligentiát, mely a közélet terén inferioritásban soha sem maradt; másik az, hogy ezen iskolák tengődésökben is, az egyház hű testvéreként, a valódi hamisítatlan prot. szellem gyúpontjai, ápolói s terjesztői valának.

Vajha a régi iskola e két tradicionális nyilvánulása maradandó örökségképen szállana a százados viharokkal megküzdött, még fennálló, s a párját ritkító prot. áldozatkészségből újabb erőfeszítések árán is élni, s a nemzeti kultúra megalkotásában részt venni akaró középiskoláinkra! Vajha színöket s karakteröket elmosódní nem engedve, hagyományos individuálitásukat megőrizve, a megifjúdás s szervezkedés nehézségeivel dicsőségesen megküzdve, állhatnának a versenytérre a kettős szolgálat teljesítésére, melyeknek egyikét tőlük a nemzeti közművelődés várja, másikat pedig az egyetemes egyház méltán követeli.

Midőn tehát e lap azon ígérének beváltását, — hogy bővült alakjában a középiskolákat is nagyobb figyelemben fogja részesíteni, tiszántúli ev. ref. gymnasiumaink Értesítőinek s azok alapján magoknak az intézeteknek ismertetésével megkezdjük: ezek a mi újévi jó kívánataink, melyeknek teljesülését politikai, társadalmi- s közéletünknek napjainkban sajátságos felekezeties szint öltött mozgalmi láttára szervezkedő középiskoláinknak elég okunk van szívből óhajtani.

(Folyt. köv.)

Sinka Sándor.

Népoktatásügy.

I. Tanítóképzés. Egyházkerületünk tanítóképezdéje több rendbeli hiányai mellett is nyugodtan tekinthet a közel jövőre. A debreczeni kollégium nagyobb mérvű fejlesztése érdekében megindult örvendetes mozgalom a főiskola meglévő alkatrészeire, köztük a tanítóképezdére is ráirányította az intézők figyelmét s a jóakarató törek-

vésnek egyik legszebb bizonyága a most lefolyt évben az ötödik önálló tanári szék felállítása volt. Ily körülmények közt, ha a tanhelyiségek szűk és alkalmatlan voltán hamarosan segíthetnénk, tanítóképezdénk egyéb szükségleteiről felettébb aggódni nem volna okunk. Igaz ugyan, hogy nem állunk oly kedvezően, mint azt az egyházkerületi küldöttség közelebbi ismeretes jelentéséből első tekintetre következtetni lehetne, mert a hatodik (zenei) tanszék rendszeresítése immár halaszthatlan feladat; e mellett a tanszerek beszerzése, az idetartozó gyűjteményeknek kiegészítése, részben újból létesítése, a tanulók nagyobb mérvű segélyezése, jelentékeny áldozatot igényel: mindazáltal még az anyagi forrásoknak jelen erősebb mérvű igénybe vétele mellett sem leendnek e kívánalmak kivihetetlenek. Nem kivihetetlenek t. i. azon esetben, ha a tanítóképezdék fejlesztésére legtermészetesebben kínálkozó egyetlen forrás, az egyházkerület által kiadott népiskolai tankönyveknek már is figyelmet érdemlő jövedelme távolabb eső célokra idő előtt szét nem darabolhatik.

A tanítóképezdéről szólván, említést érdemel azon eszme, mely a debreczeni egyház felsőbb leánynevelői intézetének folyamatban levő újjászervezése alkalmából közelebb felmerült, hogy t. i. ezen tanintézettel kapcsolatosan egy *tanítónő-képezde* is létesíttessék. Ha tekintjük a buzgóságot, melyet a hatalmas róm. katolikus egyház e téren kifejt s tekintjük másoldalról reformált felekezeti képezdéink, s aztán képezdét végzett jelöltjeink csekély számát, a felvetett eszmét üdvösnek, a tovább érlelésre teljesen méltónak kell tartanunk.

Tanítóképezdéink jövőjét biztosítja hivatásuk; míg felekezeti iskolákat tartunk fenn, addig a képezdék is egyházunk testéhez a legszorosabban hozzá vannak forrva. Jelentőségek az új zsinati törvényekben is kellőleg méltatva van. Mig a képezdéket a tanárok képesítési fokára nézve addig is egyenlő sorba helyezte „köznevelési és oktatásügyi szervezetünk“ a középiskolákkal: az új törvény — a gyakorlatnak megfelelően — a képezdei tanároknak emezekéivel legalább egyenlő mérvű díjazásáról világosan rendelkezik.

Nevezetes eseménye még a lefolyt évnek a tanítóképezdei, állami tanterv újból kidolgozása, összeállítása a képezdei tanárok országos egyesületében. A nagy munka megfelelő előkészülettel, komoly tanulmányok alapján, a legnagyobb elismerésre méltó buzgósággal hajtattott végre. Megnyugvással említhetjük, hogy érvényben levő konventi tantervünkhöz több ponton közeledés történt; másoldalról azonban ennek eddig is tapasztalt egynemű hiányait és fogyatkozásait amaz új átdolgozás meg szembe-tűnőbbekké tette.

II. Népiskola. Az elemi vagy népiskolák több fontos kérdése volt közelebb és részben van ma is napirenden. Zsinati törvényünk, ha szinte új intézkedéseket nem alkotott is: de a meglevő iskolai szabályok rendszeresítése és kiterjesztése által hasznos munkát végeztet.

Az állami törvényhozás közelebb tanítóink nyugdíj-ügyét rendezte, méltányos alapon, közmegnyugvást keltőleg; a növendékekre vetett új adó — reményeljük — pár év alatt megszokottá válik s nagyobb resensust nem kelt egyházunk tagjainál sem.

A községi és felekezeti tanítók fizetésének rendezéséről szóló törvényjavaslat épen tárgyalás alatt van. Ha tudjuk, hogy az ország 22000 rendes tanítója között 5278 tanító van olyan (köztök 603 református), kiknek fizetésök 300 frt alatt van, — e rendezést s azzal együttjáró állami segítséget elodázhatalannak tekintjük.

Az állami népiskolai tanterv revíziója az országos közoktatási tanács előtt szintén folyamatban van. Hosszabb időre egyházkerületi tantervünk átnézése és átdolgozása sem halasztható.

III. Kisdédóvodák. A kisdédóvás ügye lassan halad előre; a megalkotott törvény keresztülvitelére idő kell. Legutolsó hivatalos mozzanatok ez irányban: az óvodákra felügyelő bizottság részére, a dajkák képesítésére tartozó miniszteri utasításoknak, s az állami óvónőképző intézetek szervezeti szabályzatának közzététele. Közelebről érdekel bennünket egyik állami óvónőképezdének Hódmező-Vásárhelyen történt felállítása; a felavató ünnepély a lefolyt deczemberi napok egyikén meg is tartatott.

IV. Helyi érdekű mozzanatok. Inkább helyi érdekű, de részben figyelmet érdemlő újabb mozzanatok ezek. A közoktatásügyi miniszter egy országos tanítói árva-házat Debreczenbe tervez 100 tanítói árva számára s e célra a megkeresett nemes város ingyen telket, két hold kerti földet és egy millió téglát ajánlott fel. A jó tett magában hordja legméltóbb jutalmát.

Eötvös Károly Lajos tevékeny új tanfelügyelőnk buzgólkodása folytán egy megyei tanító-egyesület, Hajdúmegye nagyérdemű szülöttjének, b. e. *Gönczy Pálnak* neve alatt, alakulóban van, melynek egyik nagyfontosságú célja egy állandó tanszermuzeum létesítése Debreczenben. Ismerve hiányainkat s ez irányban tanúsított tulságos konzervatív természetünket, a megindult mozgalomtól sok jót remélünk és várunk.

A mult esztendőre visszatekintve elmondhatjuk, hogy mozgalmas és termékeny évet éltünk át, a jövő évre és következő társaira tekintve, szintén sok üdvöset és jót várhatunk.

Orosz István.

Nyári legáció.

A mi egyházkerületi közgyűlésünk is elfogadta a dunántúliak amaz intézkedését, melylyel a *nyári diák-szupplikáció* eltöröltetik.

Az ősi, okos intézmények tehát egygyel ismét kevesbednek. A főindok az eltörlésre az, hogy ez a magát túlélt intézmény nem jövedelmez már az iskolának semmit s aztán azt a kevés pénzt, a mi még ezen a csatornán az iskoláknak jut, majd beszedik ezentúl az esperesek, a kik úgy is egyházi-adóvégrehajtókként szerepelnek maholnap.

Pedig nem az ám az igazi baj, hogy keveset jövedelmez a szupplikáció; hanem az, hogy sokan a tiszteletes urak közül kényelmetlennek látják (tisztelet a kivételeknek) egy-egy éjszakára elfogadni vagy legalább a rektor nyakára küldeni a szegény, *tapasztalás-szerzés végett* utazgató diákot. Elfelejtik a kényelem párnáin, hogy milyen jó volt az, mikor őket szívesen fogadták s alkalmat adtak arra, hogy jóformán ingyen beutazhatták és színről-színre megismerhették ezt az édes Magyar hazát.

Mert jól meg kell jegyezni, hogy nem az a főindok: jövedelmez-e a szupplikáció vagy sem? Nem is az: beszedik-e az esperes urak vagy sem? Hanem az: mivel fogja rekompenzálni az egyházkerület ezért az ifjúságot? Egy régi, hasznos jogot, a tanuláshoz és ügyesedésnek egy szép és jó alkalmát elvonni és megszüntetni könnyű dolog; de elégtételt, viszonzást adni érte, az nem lesz megfelelően könnyű.

Ha volna módja, anyagi ereje az iskoláknak a növendékeket utaztatni, vagy legalább az arravalóbbaknak afféle ösztöndíjakat adni, melyeken hazánkat ép úgy

bebarangolhatnák, mint a külföldet szokás: akkor én mellette volnék a szupplikáció eltörlésének; de mint-hogy ilyen nincs és legalább egyhamar nem is lesz: épen nem vagyok a végleges eltörlés mellett.

Mondják, hogy elévült koldulási mód már ez. Hát akkor a *legáció*, a *perselybe* való adakozás iránti felhívás, az *adakozásokra* való felkérések: nem mind koldulások? Ezeket mindet el kellene törölni! Aztán ha ez az intézmény túlélte magát: úgyis megfog szünni önként magától; mert nem lesznek jelentkezők; de míg vannak és lesznek; addig életképes, és felesleges fáradság eltörléséről gondoskodni.

Sajátságos áramlat az, mely újabb időben a kálvinista nevelésbe belefurakodik. Úrakat, kényelem szerető síma férfiakat akarunk kibocsátani az iskolából: az életbe. Mintha azt kívánó, hogy a rózsá, mielőtt tövisei kifejlődnének: már virítson.

A régi erős, tudós emberek: éhezve, szomjúhozva fázva és izzadva nőttek fel s úgy lettek az egyháznak és társadalomnak rendithetlen bástyaivá. A tövissek, a mint erősödik a törzs, leperregnek és a nyitások annál szebbekké, teljesebbekké válnak. Mindennek megvan a maga ideje. A kényelmes simaságnak és a keserves szupplikációnak, mert a kik próbáltuk, tudjuk, hogy *édes-keserves*.

De olyan az emberi lélek, olyan kivált a fiatal, hogy a keserveit egy szép nyári barangolásnak elfeledi, az előnyeit pedig csillogtatja. A felvidéki szegény ifjú elmereng a gazdag alvidéken. Új emberek, új szokások, új élet, új világot tár elébe. Az ügyetlen fellépésű fiatal ember illedelmet, szólási bátorságot, tisztességet tanul. Ide haza elébb elregéli s azután, mert mindenkinek tetszik, fel is jegyzi kalandjait, tapasztalatait, szíve vágyait és — rákap az *írásra*.

Szóval: előadni a nyári szupplikációk nevelő és *emberré-levő* hatását nem lehet. Tapasztalni kell s úgy érti meg az ember.

De most már ennek az elmúlt esőnek, az eltörölt nyári szupplikációnak, nem kell köpönyeg. Tehát beszéljünk másról: arról, hogy miképpen helyettesítsük. Mit adjunk ezért az ifjúságnak egyenértékű viszonzásul?

Létesítsünk olyan *ösztöndíjakat*, melyek arra adtanának ki, jóra való tanulóknak, hogy abból tartozzanak bejárni az édes magyar haza egyes távoleső vidékeit. Így elesnék a szupplikációnak odiózus, pénzkéregető része; de megmaradna *lényege*. Eléshetnék a neve is és maradna a „*Nyári Követség*.” Mert ezt a „*követ*” (legatus) szót örizzuk meg! Apostolok ezek a követek, kik élőbizonyosságot tesznek létezésünkről. Beszélnek rólunk és beszéltetnek felőlünk. Tudják, látják, hallják, hogy milyen a *debreczeni diák*; megnézegetik, megbírálgatják: milyet és hogyan nevelünk, kit és miért küldünk!!

Az a nyári legátus, ha ügyes, ha predikálni tud, ha csinos: szívesen is lesz látva sok helyen, és az alatt az idő alatt, míg otthon dögált volna: mikorra hazakerül, megtelik tapasztalattal, mint mézzel a méhe.

Ha az ilyen ifjúnak napjára 1 frtot adhatunk, urrá tesszük és elérjük azt, hogy mielőtt a külföld excentricitásaival megtömné tudvágyát: megteljesedik a magyar haza szépségeivel, kiválóságaival. Az ilyen ifju lesz igazán hon- és iskola és egyházszerető; ez fogja igazán hirdetni urbi et orbi, hogy: „Extra Hungariam non est vita: si est vita: non est ita!”

Az iskolai fentartó testületek, az előljáróságok, a tanárkarok, a kegyes alapítók fordítsák arra becses figyelmüket.

Ne engedjük a kálvinista nevelésnek és *tudásnak*

egyik legfőbb *sark-követ*, a diákok tapasztalás végetti útaztatását elesni; a *csillag esnék le iskolai tornyunk tetejéről*.

A szoba, a könyv, a tudós előljáró: mind szép, jó és szükséges; de a szabad levegő, az élet, a társadalom: az sem áll hátrább. A kemény köszörűkő kifényesíti, kiélesíti a borotvát; de azután a lágy szíj felületén kell elő s hátra huzogatni, hogy még megmaradt durvasága lekopván, szépen és jól borotváljon.

A nyári követség nagy ember-nevelési eszköz: ne engedjük füstbe menni!

V. Krüzselyi Bálint.

KÖZÉLETÜNK.

Az aradi egyházközség köréből.

Örömnappja volt decz. hó 18-án aradi ev. ref. egyházunknak. Ezen napon avattuk fel és adtuk át a közhasználatnak a Dangl A. fia cs. és kir. udvari műorgona építő által felállított új orgonánkat.

A templom zsúfolásig megtelt nemcsak ev. ref. — hanem különböző felekezeti intelligens közönséggel.

A fennálló ének után az „aradi dalegyet” alkalmi szép éneke hangzott fel, mely után a gyülekezet az erdélyi énekes könyv 221-ik alkalmi énekét — „Meggzó-lala az orgona” . . . — énekelte az orgona ékes hangjai mellett; majd Búja Sándor (jósáigazgatósági tiszti) „régí protestáns éneke” után — kinek fülbe mászó szép baryton hangját az aradi zeneértő közönség ismeri és mindenkor szívesen hallgatja, — Tiszt. Szondy Géza szt.-leányfalvi lelkész egy alkalmi imádságot mondott. Utána Tiszt. Csécsi Imre h. lelkészünk ment fel a szószékbe s a CL. zoltár eme versét „Dicsérvétek őt orgonákkal” . . . alapígeként véve föl, beszélt az orgonáról, elmondta, minő jelentőségű ma is, s volt már régi időben is az izráelitáknál a zenés isteni tisztelet. Szépen kidolgozott beszéde után ismét az „aradi dalegyet” éneke hangzott fel, Nagy Sándor karmesterük vezetése alatt Kreutzer Kápolnáját énekelvén alkalmi szövegezéssel. Most az ez ünnepélyre felszólított nagyszalontai kántor Nagy András énekelte el „Boldog az ember nyilván” . . . és Légyen te kőfalaidban . . . kinek páratlan szép csengésű hangja, kálvinista egyszerűséggel elhangoztatott éneke annyira meglepte a szépért lelkesülő műértő közönséget, hogy templom után alig volt képes a gratulálókat fogadni. Megérdemelte. Még egy ének „Dicséret, dicsőség” . . . s a mi szép, lélekemelő örömmünnepünk véget ért.

Midőn e rövid értesítés közlésére felkérjük t. szerkesztő urat, orgonánk felavatásáról levén szó, engedje meg, hogy új orgonánkat röviden megösmertesük.

Dispositiója: 1. Principal 8¹ (Vezérhang). 2. Pr. Oktáv 4¹. 3. Pr. superoktáv 2¹. 4. Viola di Gamba 8¹ (Varázs-hegedű). 5. Fl. tibia 8¹ (Fuvola). 6. Bourdon Fl. major 8¹ (Nagy dugott). 7. Fl. minor 4¹ (Kis dugott.). 8. Capri corni 4¹ (Zerge-kürt). 9. Mixtúr 2²/₃¹ (keverék), továbbá a pedálban: 10. Subbass 16¹ (mély). 11. Cello 8¹ (kisbögő). — Mellékváltozatok: 12. Pedal-Copula. 13. Fújtatójelző. 14. Szélkiürítő. Egy-egy oldalon 7 változat. Az orgona test (corpus) egy tölgyfaszinre festett szekrényből áll, 3 nagyobb és 2 kisebb részre osztva a Prospektusban (homlokzat). A nagyobb részekben 7—7, a kisebb részekben 5—5 gyönyörű kidolgozású kiálló lábiummal ellátott 14 latos czinsípek állanak. Teljesen megegyezik a makói ev. ref. újtemplomban felállított orgonával.

Kivülről tehát előttünk áll a csinos orgona, mely hogy valóban remek mű, nézzük meg belülről is. A czinsípok mind 14 latos czinból, — a fasípok pedig évek óta száradt anyagból vannak, melyeknek kidolgozása a szemlélt meglepi, mert úgy a czin, mint a fasípok a legfinomabb izléssel dolgozva ki.

Szélszekerénye: *legújabb rendszerű kúpszélszekerény*, melyen még azon új is látható, hogy nincsenek szétokjai, hogy azokba a szelek labirinth útát végezve juszanak a sípokba, hanem a szél 85° nyomással közvetlenül jut a nyitott sípokba, tehát azonnal szólók.

A fújtató készüléket az említett 85° nyomás dacára egy 10—12 éves gyermek is mozgásba hozhatja, — fújthatat. A legtöbb orgonánál a fújtatók nehezen járók, sokszor kellemetlenséget okozók is, mi ilyenek kivételé soha nem lehetünk.

Legnagyobb figyelmet érdemel a változatok (register) különféle gyors alkalmazhatása, egy gyenge lábújj-hegy érintésre, ha akarja az orgonista piano-, forte-, vagy mezzó-forte változatokkal játszhatik, a nélkül, hogy az ilyenmű változatok kihúzásával vagy betaszításával bibelődnek.

Igy az énekvezetésre ép oly alkalmas mint a két billentyűzettel (manuál) ellátott drága orgona, mert a közjátékok piáno, az ének pedig a templomi közönség számára mérten forte vagy mezzó forte változatokkal vezethető a fent is írt lábújj gyenge érintése által, és ezen kapcsolások semmi zajt nem csinálnak.

A leírt változatokat ismerve tudható, hogy orgonánk hangja tömör, nem rikitó, egyházas.

Intonálása (hangegyesítés) — a mi legnagyobb titka az orgonaművészetnek — a legszebben, s tökéletesebben sikerült, a mennyiben a fasípokból a czinsípokba történendő átmenet észrevétlen. *Hangolása*, a normál diapason A 875 rezgés szerint teljesen tiszta.

A két pedál — mely 27 billentyűből áll — úgy hangjára mint hangolására a változatokkal szépen öszszeszevágók.

Hogy tehát új orgonánk milyenségét teljesen megösmertessük, elég ha azt merjük őszinte lélekkel kinyilatkoztatni: *hogy az minden tekintetben tökéletes, és a maga nemében páratlan mű*; — s mi csak örvendünk azon, hogy az országkirály Dangi Antal fia aradi czég műhelyéből került ki, a ki nagy sajnálatára már ez évben is több ev. ref. egyház bizalmas felszólítását volt kénytelen — roppant nagy és soknemű elfoglaltsága miatt — visszaútasítani. — Elég kár!

Orgonánk a Varga József presbyter, s műasztalos által 350 frtért készített díszes choruson kívül 1950 frtba került, mely összeg az Aradon s vidéken lakó ev. ref. és különféle felekezetű kegyes szívű adakozók, s néhány ev. ref. egyház adományából folyt be.

Az Isten áldása legyen mindazokon, kik nekünk ezt a nagy örömet szerezték, hogy: „Dicsérjük az Urat hangos orgonával“ . . .

Aradon, 1892. dec. 22-én.

Dr. Weiden Ferencz
gondnok

Nagy Sándor
ev. ref. org. kántor.

IRODALOM.

A csalhatatlan bírálónak.

Ez a cikk tulajdonképen, megvallom őszintén, a Prot. Egyh. és Isk. Lapnak volt szánva, ámde a nt. Szerkesztő úr e cikk előtt lezárta a sorompót, felhóván

indokul, hogy miután többen is küldtek be észrevételeket s azokat sem közölte, hát az enyémet sem közli. Elég, ha az egyik szerkesztőjét, t. i. Papp Károlyét hozta. A támadásnak helyet ad, a védekezés elől bezárja a kaput. Ez okból keresem föl t. szerkesztő urat, kérve, hogy becses lapjában védekezésemnek helyet adni szíveskedjék.

Kenessey B. úr szíves volt a „*Kalászkok*“ bírálatában pár szóval a füzetben közölt imáimról is megemlékezni, akkorra hagyván fel a részletes bírálatot, ha majd az egész mű megjelen. Addig is azonban néhány észrevételt tesz, a mit szó nélkül nem hagyhatok, nem pedig azért, mert észrevételeivel nem érthetek egyet.

Először is általánosságban kell pár szót előre becsátanom. A bírálónak, a mennyire lehet, objectiv alapon kellene állania. De ez a legnehezebb feladat, mert egyéni hajlamainkhoz, meggyőződésünkhöz képest más szemmel nézünk ugyanazon tárgyat, másképen ítélünk egy vagy más dolog fölül. Hiában, ez mindnyájunkkal közös gyarlóság. S ha valaki p. o. az én imáimról kedvezően nem szól, azt rossz néven nem is vehetem, de azt már igenis megkövetelhetem, hogy szakember kézzelfogható következtetésbe ne essék, a mint ez K. B. úrral megesett, mit igazolni is fogok.

Különösen az imádságoknál nyomul előtérbe az egyéniség. Ezért jóval nehezebb közhasználatra szánt imákat írni, mint egyházi beszédeket. Imáiróink aránylag kevesen vannak. Az euchetika megállapít ugyan bizonyos szabályokat, melyeket a közimádságok készítésénél szem előtt kell tartani, de chablonszerűséget még sem követel. Én részemről teljesen osztom a nagy Massilon emé nézetét: „la prière est un devoir sur lequel nous naissons toul instruits; les régles de cette science divine ne sont écrites que dans nos coeurs; et l'esprit de Dieu est le seut maître, qui l'enseigne.“ (A könyörgés olyan kötelesség, mire teljesen megtanítva születünk. Ez isteni tudomány szabályai csak szívünkbe írvák s egyedüli tanítója a Szentlélek.) Csaknem hajlandó vagyok azt hinni, hogy ön, édes K. elővett valami imádságtant. Aztán mellé állította egy pár imádságomat. Elolvasta a §-t s mivel az én imádságomat nem húzhatta rá arra a kaptafára, ex cathedra Petri meghozta a csalhatatlannak vélt bírálatot. Az imát nemcsak §-al, de élő hittel kell bírálni.

Vegyük csak sorba állításait. *Több bennök a dogmatikus és vallásbölcészeti elmélkedés, mint az imaszerű elem, több az okoskodás, mint a hymnicus felszárnyalás.*

Hát édes Kenessey úr, az én egyéni nézetem szerint az imádságból sem a dogmát, sem a vallásbölcészetet kizárni nem lehet. Ez a fő, a hymnikus felszárnyalás csak az öltözet, vagy a szárny, mely azt a kettőt emeli. Elvtelen, színtelen imádság a legmagasztosabb hymnikus szárnyalás mellett sem építi az én hitemet, nem gyulasztja lángra buzgóságomat. Hittételeinknek még az imádságokban is fontos szerep jutott s a vallásbölcészeti kérdések az imádság keretébe szépen beilleszthetők, mint ezt Révész imáiból, ha figyelemmel átnézi, ki is olvashatja. Nem ösmerek öntudatosan írt imádságot, mely bármelyiket is kizárná. Vegyen csak kezébe egy imádságos könyvet, mindjárt megösmérheti, ha a czimlapját nem nézi is, hogy melyik hitfelekezet lelkésze írta. S ha volna másforma, az nem templomi, az nem hitfelekezeti célra íratott. De általában a keresztyén imádságban is van dogma. Nincs talán hittani tétel ön szerint az imádságok remekében, az úri imában! No én szerintem van. Nincs talán vallásbölcészet? Én szerintem az egész vallásbölcészeti alapon áll, az annak

benső lényege. Ugyan kérem, készítsen egy imát hymnikus felszárnyalásból. Nagy hála kötelezné a felekezetenkülieket. Daedalus szárnyak azok, melyekkel az Ikarusok tengerbe hullanak. Eszembe jut itt az az adoma, mikor egy lelkészt figyelmeztetett egy barátja, hogy imáiban ne használja olyan sokszor az „értelem“ és „érzelem“ szavakat. Ki is hagyta s kérdezvén, hogy hát tetszett-e imája, így válaszolt: most nem volt benne sem értelem, sem érzelem. Hát ha így szeret imádkozni, próbálja meg, ezt hiszem, kevesen követik.

Felhozza, hogy imáimban több az okoskodás, mint a hymnikus felszárnyalás. Hát erre csak azt jegyzem meg, hogy e nézete valószínűleg, onnan eredhet, hogy okoskodásnak nevezte az azokon átvonuló eszméket. Azt igenis szívesen bevallom, hogy nem járok az eddigi tört úton. Van bizonyos szokatlanság az én imáimban, a mit egy másik bírálatban ön is helyeselt. Mindegyiket más-más gondolatok s eszmék irányozzák. És miért? mert én az imádságokat olybá akarom tekinteni, melyek szívünket mintegy előkészítik az ige befogadására s a nyújtott imák közül mindenki kiválaszthatta azt, mely beszédével összevág. Harmincz évi gyakorlat megtanított arra, hogy az olyan általános hymnikus felszárnyalások csakugyan ködbe vesznek. Szívre s értelemre közvetlenebbül hat az olyan, mely czélozza azt a hallgatóság előtt, hogy miért imádkoznak. Legyen az olyan, mint a harmat, mint a permeteg eső, mely meglágyítja a szívet. A buzgóságtól felgyuladt lelket, az égbevágyódó szívet a theoria lánczai nem nyűgözik le. A mit tehát ön bírálatára homályos szemüvegén keresztül nézve okoskodásnak gondol, az voltaképen a hívő léleknek Isten nagyságáról, jóságáról s a mi emberi gyarlóságunkról, de egyúttal bizalmunkról szóló bizonyágtételei. Ezek pedig az imának nélkülözhetlen kellékei. Ha lelkünk Istenhez emelkedik, miért ne hozhatnók föl az ő dicsőségét szemlélve mindazt, a mi e tekintetben lelkünkre, szívünkre s kedélyünkre jótékonyan, építőleg hat s neveli a mi hitünket. Így vegyíthetünk imádságainkba dogmát s vallásbölcsestet, a nélkül, hogy az elmélkedés avagy okoskodás lenne. Ez teszi változatossá, alkalmivá az imádságot. Ha ez nem így volna, meg lenne kötve a szabad imádkozás. A változatosságot pedig az adja meg, ha mindegyik imádságunk más-más eszmekört ölel föl, vagyis más-más világításban nézi lelkünk s keresi szívünk a Mindenhatót, a megváltó Urat. E czél felé törekvés önti az én imáimra azt a színezetet, mintha abban túlnyomó volna az elmélkedő elem. Nem a rideg, megkötött szabály, de a gyakorlat vezetett ama meggyőződésre, hogy ez az irány hasznos a hitélet ébresztésére.

Édes tanár úr! ha valaki hittel olvassa, vagy élő hittel hallgatja ez imádságokat, azok az okoskodó elemek, miket ön azoknak néz, a buzgóság gyújtó szikráivá változnak át. Míg másfelől a ki azokat okoskodva olvassa, csakugyan az okoskodás köveire talál.

Távol legyen tőlem azon hiedelem, mintha imáim nem eshetnének kifogás alá. Tökéletesen nem teremthetünk. De az ön által felhozott ellenvetések, bár ex cathedra Petri hozattak legyen is, nem ingatják meg azon meggyőződésemet, hogy az imádságokban a dogmák s vallásbölcsesteti kérdések ne foglalják el szintén a főhelyet. Elvtelen és szintelen felszárnyalásokban az én lelkem nem szárnyálhat buzgóságosan Istenhez.

A mi pedig végül az irályomra tett észrevételeit illeti, szabad legyen egy a tanár úr előtt legnagyobb tekintéllyel bíró érdemes bírálóra hivatkoznom. És ez a nagy tekintély tisztelt önmaga. Ne vegye tőlem szerénytelenségnek a t. olvasóközönség, ha igazolásom

szempontjából csak néhány idevonatkozó sort idézek halotti imáim bírálatából: *az író mester, különösen az irály embere. Költői képek, szónoki alakzatok egymást váltják föl; izléssel, kerekdeden, természetességgel és könnyedséggel állítatván egybe.* A formában is van valami zengzetesség. Nyelvünknek ezt a sajátos s a szép, választékos prózában írt lüktető rhythmikusságát jól ki tudja éreztetni a nélkül, hogy czélzatosan keresné; sőt itt-ott az előadás versalakot ölt, tisztán csak a szép hangzatra való figyelés következtében. . . Majd tovább egy pár sorral: „a külső, szép forma alatt szép gondolatok, mély érzések vannak. Szerző, mint teljesen öntudatos író, tisztában van azzal, mit akar, — az előszóban *igen helyesen* mondja: hogy csaknem minden egyes imáján egy vezéreszme vonul végig stb.“ És ezt mind az a K. B. mondja, ki most ugyanezekkel teljesen ellenkezőket állít. Pedig most is, ugyanakkor is imákat bírált. Az irályra nézve pedig nem tesz különbséget: halotti-e az, vagy nem? Igazán bámulnunk kell az óriási változás fölött. Ha gyanú férhetne lelkemhez, mitől azonban távol állok, hajlandó volnék azt hinni, hogy ez talán revanche akar lenni, egy az én tollamból kikerült nagyon éles, de igaz bírálatért, a hol K. B. úr ugyancsak elvetette a sulykot. De ne bántsuk ezt.

Sőt inkább igazoljuk a nagyközönség előtt, hogy az imádságban miért fektetünk súlyt a szép hangzatra, miért használunk lehetőleg rövid mondatok? Ha még egy tisztességes társaságban is igyekezünk megvalogatni a szavakat, bizony Istennel szemben nem beszélhetünk oly hangon, melyből a póriasság érezhető ki. Istennel szemben lehetek bizalmas, de bizalmaskodó, az nem! A zsoltárok, melyekben hozzá énekelünk, költői lélek alkotásai. Imádságaink azokhoz mérve ne legyenek köznap hangon tartva. Mondataim rövidek, hogy azokat a gyülekezet utánmondhassa. És a buzgó hívek, tapasztalásom szerint, után is mondják azokat az imádságokat, melyekben körmondatok nem fárasztják ki fgyelmüket. Nézze meg kérem az úri imát, megint arra útalom, hosszú körmondatokat talál-e abban? S ön szerint az ima jobban eltűri a körmondatos szerkezetet. Csodálom; ez is újítás, mit el nem fogadhatok.

Sajnálom, ha kedves tanár úr pattogatva olvasta azokat az imádságokat. Nézze meg csak R. B. legszebb imái, Sz. K. szintén több imája szintén jambicus menetűek. Ezeket is lehet pattogatva olvasni, vagy könyv nélkül mondani. Ösmertem én olyan szónokot, ki egész beszédét pattogtatta, mintha hexameterben lett volna írva. Ösmerek olyat is, kinek előadásán nem veheti észre, ha jambikus menetű imát mond, de a szép hangzat, a zengzetesség kellemesen érinti a fület s kedélyt egyiránt. Minden az előadótól függ. Egy ízben a Bach-korszakban Révész Imre szerkesztett egy gravament, mely a kormányhoz volt fölterjesztendő az egyházkerület részéről. Felolvassa a maga dörgő hangján. A vélemény az volt, hogy azt nem lehet felküldeni, mert tulságosan éles. Ekkor bírálat s enyhítés végett még egyszer felolvastatták Révész Bálinttal. S ime ekkor nem találtak abban semmi bántót, semmi sértőt. Révész B. lágy, olvadékony hangja elvette annak élet. Minden az előadótól függ. Az a lelkész, a ki úgy megy a templomba, hogy imakönyvét csak ott nyitja föl, az, a ki a hangsúlyozást meg nem tanulja, el nem találja, természetes, hogy másképen adja, mint az, a ki az imádkozás áhítatos hangját használja. És ezeket az imákat legjobb könyv nélkül megtanulni. Nem kerül többé tíz percznél. Mindjárt közvetlenebb a hatás, mert mintegy szívből jöve, szívhez szól s oda tör útát.

Bíráljunk szigorúan, ott a hol kell, élesen is. De bírálatunkban legyünk következetesek. S a mi fő: a bíráló ne csak mint elméleti tudós álljon elő a maga szakszerű méreteivel, de igyekezzék oda képzelni magát a gyakorlati életbe is. Ne csak olvasson, de érezzen is. Ne csak a sötétbe nézzen, de lássa meg a világosságot is. Ekkor aztán nem esik olyan szembeszökő ellenmondásokba, melyeket most is kimutatni igyekeztünk. Az elfogult egyoldalú ember, ki a chablon rabja, nem érintheti úgy a nagy közönség szükségletét, mint az, a kit évtizedek hosszú gyakorlata tanított meg.

Azzal zárom be talán egy kissé hosszúra terjedt védekezésemet, mivel kezdettem, hogy közimádságokat írni igen nehéz s az, ki egyéniségét meg nem tagadva, eltér a mindennapi ósvénytől, legyen elkészülve, hogy az elméletek fegyveres bajnokai minden oldalról megtámadják. Mindegy! az elmélet papirból készült fegyverei ellen föl vagyunk vértézve az élő hit erős pajzsával. Nem az egyeseknek ma kedvező, holnap kedvezőtlen véleményére fektetjük a fősúlyt. Bízunk az ítéletet a nagy közönségre. S hála legyen a nagyközönségnek, az már eddig is igazat adott nekem, mikor halotti imáim közel tíz év leforgása alatt a második kiadást érték meg. Hogy vasárnapi imáimra mi sors várakozik, az a jövő titka. Biztosítom K. B. urat, hogy akármit s akármilyen czélből írjon is, *égbe vágó és égi erő után* sóvárogni fogok ezutánra is s az imádság kellékeit Jézusomtól tanulom s hívő szívemből merítem. *Könyves Tóth Kálmán.*

A vándor útja Istenhez. Imádságok keresztyén családok számára. Irta *Papp Károly*, budapesti református lelkész. Budapest, Hornyánszky Viktor könyvnyomdája, 1892. Ára: kötve 1 frt; vászonkötésben 1 frt 50 kr.; bőrkötésben 2 frt 40 kr.

Egy értékes mű bemutatásával, ismertetésével óhajunk kedveskedni t. olvasóinknak. Lapunk megújulásának mindjárt kezdetén, itt ez első számban. Egy jó imakönyv ez, mely találó címét valóban magában hordozza, mert be tudja váltani, a mit címében ígér: Istenhez tudja vezetni a föld vándor gyermekeit. A ki többet vár egy imádságos könyvtől, az nem tudja, mi az imádság célja, rendeltetése.

Budapesti ev. ref. egyházközségünk kitűnő nevű, irodalmi téren is nagy tevékenységű egyik lelkésze, Papp Károly írta e könyvet, melyben egy előfőhász után 14 közönséges s az év négy szakára újra 14—14, továbbá 10 úrasztalához előkészítő, 17 ünnepi, 11 családtagok számára való és 13 alkalmi, tehát összesen 122 imádságot találunk.

Bizonyára nem várja tőlünk az általunk nagyra becsült szerző, hogy művéről nagy általánosságban s áradozó szavakban csak magasztaló sorokat írjunk, s azért megengedi nekünk, hogy elmondjuk röviden azt is, a mit abban kifogásolunk s másként szeretnénk megírva látni. Kevés ez nagyon, s a mit a mérleg ezen oldalára teszünk, könnyen föltrejön az a levegőbe azzal szemben, a mit a mérleg másik serpenyőjében, mint nagy értéket képviselő reális jót találunk.

Nagyon kedvesen, főlemelőleg hatnak reánk az egyes imádságok végén levő, mindig alkalmi szerűleg odaillesztett zoltár- és dicséretversek, de megvalljuk, hogy ezek felhasználásában több következetességet szeretnénk látni e könyvben. Igazoljuk ezen felfogásunkat. A legelől levő közönséges imádságokban mincsenek énekek. Hát ez jól van, egészen rendben van. Az évszaki imádságok közt a 14 tavaszi imádság közül csak egyben van ének, ellenben a nyári és az őszi imádsá-

gok mind gazdagítva vannak szép énekekkel, míg a téliek közül a kedden reggeli és estveli imádságok (de csak ez a kettő) ének nélkül, árván maradtak. Magam ellen beszelnék, ha azt mondanám, hogy ének nélkül nem jók azon imádságok, de nagyon feltűnő, hogy a tavasziakat e tekintetben úgy elmellőzi, s míg a két középső évszak minden imádságához s a téliek közül 12-höz tud alkalmas énekeket választani, kettőről itt ismét megfeledeznek. Ha én írtam volna azt a könyvet, egyenletesebben osztottam volna be dolgomat: egyik-másik imádságomhoz kerestem volna énekeket, ismét másoknál nem szólaltattam volna meg a szent hárfá dalnokait, — s ez a kifogás elmaradt volna.

Karácsonyi imádságot hármalt közül a szerző, húsvétit és pünkösdit pedig csak kettőt-kettőt, emitt megjegyezvén, hogy *első*, illetőleg *második napi*, amott mind a háromszor külön-külön azt írván föl, hogy „*karácsonyi ima*.” Megvallom, nem értem ez eljárás logikáját, sem azt nem tudom felfogni, hogy karácsonyt miért tüntetjük ki a másik két nagy ünnepünk fölött több imádsággal.

Istennek *nemes* lelke gondolkozásáról (p. 277), Jézus *egyéniességének varázsáról* (p. 325) s *jelleméről* (pp. 325, 326) nem szoktunk beszélni. Az első, mint Istennél szokatlan, jelzőjű kifejezés ellen érzékünk tiltakozik, a második nem imádságba való kifejezés, a harmadikat pedig az ethikai christologia szerint nem is használhatjuk. Azon kifejezés sem jó egy imádságban, melyet lehet, hogy igen kevésbé tanult emberek is fognak használni: „Téged magasztal a *Zenit* és a *Naqir*” (p. 79.). ünnepi imádságaiban nem foglalkozik szerző az illető ünnepi történettel, hanem inkább annak csak eszmei tartalmával. Pedig, nézetem szerint, főként magánhasználatra szánt imádságban, mely után igen sok esetben nem következik az ünnepi egyházi beszéd hallgatása, annak igen szép és jó helye volna ebben. Én legalább úgy gondolom, úgy érzem és úgy is csinálom a magam ilyen imádságos könyvében.

Három imádsága fölibe (pp. 171, 176, 323) ezt írta a szerző: „*elmélkedés- és ima*.” Úgy látszik, hogy a mint átolvasta ezen imádságait, érezte, hogy mily sokszor eltér azokban az imádság hangjától, s a helyett, hogy Istenhez beszélne, elmélkedni kezd. Bátran oda írhatta volna még több imádsága fölibe is azt a kettős címet. Nézze meg például a 355—358 lapokon a hajadon imáját, az csaknem teljes egészében elmélkedés.

De . . . itt jó a fordulat . . . de sietek megjegyezni, hogy én a magánhasználatra szánt imádságoknál az ilyen elmélkedési elemet szívesen elnézem, s nem is tekintem fogyatkozásnak. Ha nem a közáhitat szárnyain száll föl a lélek a menny Ura elé, szívesen és természetesen magába száll olykor-olykor, s levéve Istentől szemeit, a maga lelkét, lelkületét, érzelmei értékét veszi vizsgálat alá, vagyis elmélkedik, a mi ily értelmében teljesen elfogadható, szabados dolog. Más a köz-, és ismét más a magánimádság.

P. K. imádságaiban rendkívül jól hat reánk az ő vallásos érzelmeinek mélysége, hangjának üde tisztasága, elevensége. Valóban megragadják ezen imádságok az emberben az embert; leverik a föld vándorának saruiról a port s oda emelik őt, hol lélek és igazság lakoznak a menny sátoros hajlékaiban.

Megérdemli e könyv a legnagyobb elterjedést, s bizonyára el is fog az terjedni protestáns családaink között igen széles körökben. Melegen üdvözlöm íróját. Fogadja könyvéhez tiszteletteljes szerencsekívánataimat.

Csiky Lajos.

Evangeliumi elmékedések. Irta: *Dicsőfi József*, a debreczeni ev. ref. theol. akadémián volt ny. r. professor s most a debreczeni ev. ref. egyház egyik lelkipásztora. Debreczen. Kapható Telegdi K. Lajos könyvkereskedésében.

Két iven egy füzet jelent már meg Dicsőfi József lelkész itt jelzett azon munkájából, melyre már tavaly, előzetesen is felhívtuk olvasóink figyelmét. Birálatot, jó birálatot mondani egy kész munkáról sem könnyű, egy be nem fejezetről pedig csaknem lehetetlen. Ezért így egyelőre csak röviden írhatunk e műről, mely megjelent két évvel is rendkívül sokat ígér. Vallásos, a tiszta evangelium alapján álló vallásos elmékedések fognak e könyvben jönni, melyeket egyaránt haszonnal és épüléssel fog a tanult theologus és az egyszerű hívő olvasni. A már megjelent részlet előszó után a vallásról és a kijelentésről elmékedik, de ez utóbbit még nem fejezi be. A mit az előszóban és a vallásról szóló fejezetben olvashatunk, az valóban elragadóan szép elmékedés, melynek minden sora elárulja a tudós theologust, de egyszersmind a hit igazai iránt meleg érdeklődéssel viseltető keresztyént. Szeretnénk részleteket közölni a műből, de mert ezt nem tehetjük, melegen ajánljuk összes olvasóink s általok a református hívek figyelmébe. Egy-egy füzet ára 25 kr.; s a mű mintegy 12 füzetre, vagyis 24 ivre fog terjedni. A kezdetből láthatólag rendkívül értékes munkához fogunk ez Elmékedésekben jutni.

Külföldi apróságok.

Az egyházi régiségtudósok előtt köztudomású tény, melyet senki sem próbált még megczáfolni, hogy a kereszt vallási symbolum volt már Krisztus születése előtt. Ujabban egy francia tudós, Goblet d' Alviella a „Symbolumok vándorlásáról“ irt művében összeállította a kereszt divatozó formáit s úgy találta, hogy a most divatozó keresztalakok, (körkeresztek, diszkeresztek stb.) már az ókorban ismeretesek voltak s használatnak örvendtek.

A theologusok minden elképzelhető érvet fölhoztak már *Isten lételenek bebizonyítására*. Ujabban egy tudós (Hertzsch) darvini álláspontból kísérlette meg bebizonyítani, hogy személyes Isten létezik. Hogy a ki Isten lételet Darwin álláspontján akarja magának megmagyarázni, az a pantheismusba téved, azt felesleges is mondani.

Hdgy *Isten létele nem szivszükség* s nem általánosan elterjedt hit, ezt Lubbock, a „Történelem előtti idők“ czimű mű hírneves írója avval bizonyította, hogy a néger s általában a legtöbb afrikai néptörzs teljesen vallástalan. E nézet ellen kél sikra Schneider Vilmos „Afrikai vadnépek vallása“ czimű művében, a melyben a tények egész halmazát sorolja föl a mellett, hogy a fekete földrész lakói nemcsak hogy nem vallástalanok, de a vallásuk nem is a legalacsonyabb fokúak közé tartozik. Hírneves utazók, ethnologok, missionáriusok kétségbevonhatatlan bizonyítékai erősítik, hogy az afrikai törzsek legnagyobb része egyistenhívő. Hisznek egy legfőbb isteni lényben, ki a világmindenséget teremtette, hiszik a halhatatlanságot és a sirontúli megfizetést. — Természetesen ezt a közös alaphit századok folyamán mindenféle zürzavaros babonák, hagyományok elhomályosították, de nem annyira, hogy azért föl ne lehetne ismerni.

Décsi Lajos.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **A debreczeni ev. ref. főiskola nyilvános olvasó termének forgalma 1892-ben.** A főiskolai nyilvános olvasótermet 1892-ben 3288 olvasó látogatta. Oly forgalmi szám, a mire bátran büszkék lehetünk, a mely a legmelegebb érdeklődésről tesz tanubizonyságot s a budapesti olvasó termék után látogatottság tekintetében ennek az elsők között biztosít helyet. Természetesen hozzá kell venni azt, hogy ez a 3288 látogató 134 délutánra esik, hetenként csak három délután levén az nyitva. — A szegedi Somogyi-könyvtár olvasótermét, mely pedig a budapestiek után nagyság és berendezés tekintetében legelső hazánkban, 243 nap délelőtt és délután együtt véve 1889/90-ben 3045, 1890/91-ben 6580 olvasó kereste föl. Az olvasók napi átlagos száma nálunk szinte kedvezőbb eredményt tüntet föl. Mig ott a legnagyobb átlagos szám 49, nálunk 52; pedig az sokkal több olvasót fogadhat egyszerre be. Az előző évhez képest a látogatók száma 124-el növekedett. Különösen emelkedik évről-évre a városi közönség érdeklődése. 1890-ben még csak 161, 1891-ben 183, 1892-ben már 239 látogatója van a városi közönség köréből. Az olvasók túlnyomó többségét természetesen itt is, mint legtöbb helyütt a tanuló ifjuság adja. Szegeden is 1890/91-ben 6580 olvasó közül 5449 tanuló. — Nálunk a tanuló ifjuságra a 3288 olvasóból 3049 esik, kik közül 423 hittan-, 438 joghallgató, a többi gymn., tanítóképezdei, reáliskolai stb. tanuló. Használtak összesen 3889 művet: ezek közül hittani mű 311, jogi 231, történelmi 333, természettani és természetrajzi 333, szépirodalmi 2538, bölcsészeti 143, magyar 3533, idegen nyelvű 356. Legnagyobb olvasottsága volt a szépirodalmi műveknek, de ez többnyire így van másutt is. Szegeden pl. az 5449 tanuló 2851 szépirodalmi művet használt. Legkevésbé olvassák a bölcsészeti műveket, de ha meggondoljuk, hogy nálunk 143 bölcsészeti művet használtak, mig Szegeden csak 50-et, szinte még örülhetünk.

— **Főiskolánk nummismatikai gyűjteményének ügye** oly előrehaladott állásban van, hogy nem sokára átadathatik a nyilvánosságnak s megtekintés végett a tanuló ifjuságnak és a városi közönségnek állandóan hozzáférhető lesz. — A főiskolai anyakönyvtárban ugyanis régóta szép pénzgyűjtemény őriztetik, csak hogy a legujabb időkig rendezetlenül s szekrényekbe elzárva; pedig különösen római s az erdélyi fejedelmek korából való pénzeknek szép s meglehetősen teljes gyűjteményét foglalja magában. A mult év elején *Géresi Kálmán* könyvtárnok, ki mint a történelem egyéb segédtudományaival, úgy a nummismatikával is régóta előszeretettel foglalkozik, egy szakértő közreműködése mellett hozzá fogott rendezéséhez s a magyar részről mutatkozó feltűnőbb hiányokat csere útján pótolta, azt tartván, igen helyesen, szem előtt, hogy ez legyen, mint bennünket legközelebb érdeklő minél teljesebb számban képviselve. A rendezés befejezte után az így rendben levő s kiegészített gyűjteményről jelentést tett a mult évi tavaszi egyházker. közgyűléshez. Az egyházker. közgyűlés átérezve ez ügy culturalis jelentőségét, elhatározta, hogy az a tanuló ifjuságnak és a nagy közönségnek mentül előbb hozzáférhetővé tétessék, további gyarapítására pedig évi száz forintot szavazott meg. A napokban szereztetett be a diszes kirakati üveges szekrény, melyben a gyűjtemény nem soká kiállítható lesz.

— **Debreczeni egyházközség.** Egyházközségünk népmozgalmi adatai a mult évről következők: *élve szii-*

letett törvényes fi 680, nő 632, együtt 1312; törvénytelen fi 112, nő 93, együtt 205. Halva született törvényes fi 58, nő 32, együtt 90; törvénytelen fi 14, nő 8, együtt 22. Élve és halva született törvényes fi 738, nő 662, együtt 1400; törvénytelen fi pedig 126, nő 101, együtt 227. A szülöttek összes száma 864 fi, 765 nő; együtt 1629. Meghalt fi 672, nő 621, együtt 1293. *Házasságra lépett* református reformátussal 316, református más vallásúval 75, együtt 391 pár. Áttért férfi 9, nő 11, együtt 20, kitért férfi 1, nő 5, együtt 6. Szaporodás 200 fi, 150 nő, együtt 350. Az egyház tagjainak száma anyakönyv szerint 20.504 fi, 21.218 nő, együtt 41.722 lélek.

— Dajkaképző tanfolyam, bonne-seminarium.

A debreczeni dajkaképző tanfolyam f. hó 2-án Eötvös Károly Lajos kir. tanfelügyelő által ünnepélyesen megnyitott tíz növendékkel. A törvény és min. utasítás szerint 6 hó alatt bevégezendő szakoktatást Dr. Tüdös Kálmán jeles fiatal gyermekorvosunk és Ujfalusi Mária kisdédóvónó nyújtják. Három-négy jelölt pedig más külön szaktanulmány és gyakorlat alapján *bonne-ná*, családi felügyelőnévé kiképzést is nyer, s így az első tanfolyam egyszermint kísérlet lesz *bonne-seminarium* fejlesztésére. Ugyanis a gyermek-menedékházak vezetésére képesítés bár törvényben kijelölt első, de nem egyedüli hivatása a dajkaképző tanfolyamnak. Nagy városaink s a vidéki nagy birtokosság művelt társadalmát talán még közelebből érdekli e tanfolyam szakképzésének azon eredménye, hogy az eddig sajnósan nélkülözött magyar *bonne-ok* (felügyelőnők), a házi kisdédóvás e kiváló tényezői valahára sorompóba léphetnek, hogy egészséges és bizonyára győzelmes versenyyel kiszorítsák a kényszerűsége szülte divatból eddig úgy felkapott külföldi *bonne-okat*. Kettős ok irányozható úri családaink elhatározását *bonne-ok* tartására. Egyik azon törekvés, hogy kisdédóvás idegen nyelveket tanuljanak a felügyelőnőtől: ez merőben elhibázott, sőt káros fáradozás volt. Elhibázott, mert német, francia vagy angol nyelvet, saját anyanyelvét, idegen ajkúnak tanítani a külföldi *bonne* legtöbbször nincs képesítve; hanem csupán a saját korlátolt fogalomkörének saját műveletlen kifejezéseivel, szűkkörű szó- és mondatfűzési jártasságával és szülőföldje tájkiéjtésével tolmácsolására levén képes, s így a gyermekeket irodalmi és társalgási nyelvre nem taníthatván: csak megnehezíték a későbbi rendszeres nyelvoktatást, melynek az elsajátított helytelenségekről leszkutatás valóságos sisiphusi munkája lesz. Káros pedig e mellett főképp azért, mert a kisdédóvás nem helyes idegen nyelvre oktatni addig, míg a fogalomkörébe tartozó képzetek és gondolatok anyanyelven kifejezésére folytonos foglalkozás és beszédgyakorlat (társalgás) útján nem képesítettük. Mégis tagadhatlanul volt valami vonzó előnye a *bonne-tartásnak* (és ez alkalmaztatásuk másik oka): hogy a *bonne-ok* élénken, nyájasan és ügyesen foglalkoznak rendszerint a kisdédóvással. Erre már nagyobb részben szakszerűen képesítvük; mert külföldön vannak *bonne-seminariumok*, melyekben a reátermelt leányokat és fiatal özvegyasszonyokat fél és egy éves tanfolyamokon gyakorlatilag kiképzik a házi kisdédóváásra, megtanítják gyermekteget, de a mellett nevelő hatású játékokra, mesékre, dalokra, foglalkozásokra, hogy ne csak komoly gondozói, hanem játszótársai legyenek az ily módon sikeresebben óvható s nevelhető kisdédóvásoknak. Ez a finomabb ízlésű élénkség, nyájasság, ügyesség hiányzott legtöbbszörre az úriházak gyermekei mellett alkalmazott magyar felügyelőnőknél, *bonne-oknál*: erre képezni, gyakorlatilag nevelni kell őket. Ime a dajkaképző tanfolyam kész *bonne-seminarium*: 6 hónapi gyakorló nevelése arra is képesíti a

megfelelő előműveltséggel és főként rátermettséggel bíró nőket, pl. a szegény lelkész- és tanító-árvákat, hogy családi felügyelőnőkké, *bonne-okká* legyenek s a házi kisdédóvásban találják fel hivatásukat. Ajánljuk ez ügyet lapunk olvasóinak szíves figyelmébe.

— **A biharmegyei nőegylet** árvaháza ügyében a Tisza Kálmáné vezetése alatt lévő kisebbség felebbzését a belügyminiszter úgy intézte el, hogy az apácák alkalmazását kimondó közgyűlési határozatot megsemmisítvén, felhívta az együletet, hogy az intézetet, a protestánsokat és katolikusokat külön-külön megillető vagyonszám kiadásával, válaszsza kétfelé, miután többé nincs remény arra, hogy az intézetre nézve másként egyetértés jöhessen létre s az kitűzött céljának megfelelhessen. — A mennyire méltányolni tudjuk a humánus lelkületű és buzgó református úrnő és társai kitartó ellenállását, a mi által megakarták akadályozni azt, hogy a mindenképpen terjeszkedni igyekvő katolicizmus egy tisztán társadalmi intézményt is kath. felekezeti jellegűvé alakítson: épen annyira csodálkozunk azon, hogy Biharvármegyében, melynek intelligentiája és birtokossága túlnyomólag református, az ellenfél olyan nagy többségre támaszkodhatott. Elég volna már az indolentiánkból!

— **Máramaros-Szigetről.** A m.-szigeti ev. ref. lyceum fentartó testülete és az egész tanári kar, csendesen, de odaadólággal készül egy szép, kedves ünnepélyre. A lyceum egyik legkedveltebb tanára *Kardos Károly*, betöltötte főiskolánknál 40 éves tanárságát. E hosszas és becsületes munkásságáért elismeréssel akarunk neki adózni. Az örömnappal június 25-re, az évszázó vizsgák idejére van tervezve. Iskolai előljáróságunk azt reméli, hogy más iskolák tanártestületei is képviseltetik majd magukat, mert ha a tanárt a tanártárs nem becsüli, hát ki fogja azt tenni? A lyceumi tanári kar, kik jobbra Kardosnak tanítványai voltak, külön meglepetésre készül. Külön mozgolódnak a régi és a mostani tanítványok, külön a polgárok, helybeliek és vidékiek mind. Az öreg tanár Sziget társadalmában igen előkelő helyet foglal el s minden tisztelet övezi. Az ő megünneplésében az igaz érdem leli meg jutalmát. — A m.-szigeti ev. ref. lyceum fentartó testülete, a debreczeni kir. törvényszéki elnökké lett *Igyártó Sándor* helyére, iskolai külügyosztályi jegyzőül egyhangú bizodalommal *dr. Papp Tibor* jogtanárt választotta meg. Ő reá bízta egyelőre a pénztári *ellenőrséget* is. (Beküldetett.)

— **Halálozás.** Lapunk legközelebbi számában már megemlékeztünk *Domby László* sárándi ev. ref. lelkész haláláról. Az élete derekán elhunyt lelkész temetése múlt évi december 30-án d. u. 2 órakor volt. A lelkész udvar, sőt még az utcza is egészen megtelt résztvevő közönséggel, egyházi és világi kitűnőségeink közül számosan voltak jelen; ott volt 11 lelkész, több tanító s a szomszédos községekből is úgy egyházi, mint községi küldöttek megjelentek a végtisztességtételre. A koporsót az elhunytnak szolgatársai vitték a zsúfolásig megtelt templomba, hol Dávidházy János esperes, a boldogultnak tanuló társa és legkedvesebb barátja mondott mindenkit a könyvekig megható, gyönyörű imádságot, a templomból a presbyterium tagjai vitték a temetőbe a koporsót; a sírnál Nagy Lajos mikesépcsői lelkész búcsúzott el meleg szavakban kedves barátjától, s aztán visszatért a földnek, a mi a földé volt. — A jobb hazába költözött rövid nekrológiát hozni fogjuk. Az Úr elhunyt szolgálójának hosszas küzdelmei és szenvedései után legyen könnyű és édes síri álma, fényes és boldogító jutalma az ő Uránál, a Krisztusnál, kinek országáért munkálkodott egész életében!

— **Egy külföldi barátunk ötvenéves lelkészi jubileuma.** Mult évi december hó 20-án szép emlékünnepe-
pélyt rendeztek Edinburghban, a skót szabadegyház új
kollégiuma melletti nagyteremben *Dr. William Garden
Blaikie-nek*, a nevezett kollégiumban a gyakorlati theolo-
gia és az apologétika tanárának, a skót szabadegyház
ez évi moderátorának 50 éves lelkészkedése emlékére.
Dr. Blaikie nem lehet ismeretlen e lap több olvasója
előtt, hiszen sokszor megemlékeztünk róla, mint a mi
hazai ev. ref. egyházunkat is magában ölelő „Egyete-
mes presbyteriánus Szövetség” zászlóhordozó bajnoká-
ról, éltető lelkéről. E szövetség megállapítása ügyében
1876. nyarán járt ő Magyarországon s épen Debreczén-
ben is. E sorok írója akkor Edinburghban tanult, s neki
is tanítványa volt. Elragadtatással beszélt aztán otthon
Dr. Blaikie az ő magyarországi útjáról s itteni szíves
fogadtatásáról. Különösen elragadta őt fővárosunk szép
fekvése, a melyről egy nagyon elterjedt angol lapban
így írt: „Mi skótok a mi Athenénket, Edinburghot tart-
juk a világ egyik legszebb városának, de félünk, hogy
a magyarok fővárosa könnyen versenyezhet vele szép-
ség dolgában.” Nos tehát, ezen barátunknak 50 éves
lelkészkedését ünnepelték a jelzett időben és helyen,
rendkívüli nagy érdeklődő közönség jelenlétében. Ha-
zánkból, innen Debreczenből, továbbá a valdens, a cseh,
a morva ref. egyházakból küldtek az ünnepelthez üd-
vözlő leveleket s természetesen nagyon sok társulattól,
egyháztól, a britt sziget területéről. Szép beszéddel üdvö-
zölték őt az edinburghi egyházmegye, az új kollégiumi
Senatus, az „Egyetemes presb. Szövetség” s a kollé-
giumi tanulók részéről. A tanulók egy szép művű tölgyfa
karszéket adtak emlékül szeretett tanárúknak. Dr. Blai-
kie hosszabb beszédben válaszolt a hozzá intezett üd-
vözlő szavakra, visszapillantást vetvén hazája és egy-
háza ötven év előtti múltjára, azon idő alatti küzdel-
meire s rámutatván a jelen idő részben kedvetlen, de
sokkal nagyobb mértékben örvendetes jelenségeire. Nagy
örömmel tölti őt el azon reménység, hogy egyházának
evangelikus és evangelistikus szelleme nem fog könny-
nyen elenyészni. Még két oka van az öröme. Örül először
is azért, mert mikor közelebb hitvallásuk revideálásával
foglalkoztak, oly rendkívül mérsékelt volt a változtatási
törekvés. Senki sem akart forradalmat csinálni a theolo-
giában. Ez azt mutatja neki, hogy a szabadegyház szíve
egészséges és szilárd az evangéliumi tant illetőleg. Másod-
szor meg azért örül ő, mert a tanulók oly lázas érdeklő-
déssel viseltetnek a missió ügye iránt. Beszédét ezzel végzi:
„Ötven év előtti ifjúságában dicsőséges jövőre füg-
geszté szemeit. Ma nem él már lelkében olyan égő érzélem,
de ötven év tapasztalatának nyugodtabb és megbízhatóbb
érelmével örül, hogy itt áll, és akár ha a multa tekint
vissza, akár ha a jövőbe tekint előre, oka van arra,
hogy hálát adjon Istennek és bátorságot merítsen magá-
nak”. Dr. Blaikie különben 1842-ben avatott lelkészszé;
1843-ban, mikor a skót szabadegyház fényes és dicső-
séges jelenetek közben kivált az államegyházból, egyház-
községével együtt ő is ott hagyta jövedelmes lelkészi
állását, parochiáját, templomát, s ma egyike azon immár
kevés számú élő lelkésznek, kik közvetlen részt vet-
tek az elszakadás nagy küzdelmében. Egyháza közel
egy negyedszázaddal azelőtt theologiai egyik iskolája
tanári székébe ülteté, s ő irodalmi és egyháztársadalmi
óriási tevékenységével itt is a legjobbak és legerőseb-
bek egyikének mutatá magát. Jubileumán bejelenté az
elnök azt is, hogy Dr. Blaikiet tisztelői nagyobb aján-
dékmal szándékoznak meglepni. Nem hiszszük azonban,
hogy ez pénzbeli ajándék legyen, mert erre ő egyálta-

lánban nem lehet rászorulva. Sokszor volt alkalmunk
látni kényelmes nagy házában, gazdag asztalánál az ő
vagyoniilag gondtalan helyzetét, előkelő jólétét. Innen a
messze távolból őszinte szívvel küldi tiszteletét, üdvöz-
letét volt tanárának, a mai kor, keresztyéni munkában
egyik legnagyobb egyházi emberének e sorok írója, ki-
hez bizonyára őszintén csatlakoznak egyházunkból mind-
azok, kik valamikor élvezhették a jó skót nép szerető
szívességét, igaz keresztyén vendégszeretetét. (Csiky L.)

— **KÉRJÜK** Lapunk mult és előző évi
megrendelőit, hogy hátrálékos tartozásaikat a leg-
rövidebb idő alatt küldjék be kiadóhivatalunkhoz.
Több száz forintunk van még kinn, s nyomdai
tartozásunkat e miatt mindeddig nem egyenlít-
hettük ki. Más nyomdába jöven át s a szerkesz-
tőségben is változás állván be, kétszeres okunk
van kérni hátrálékosainkat kötelességök teljesítésére.
Hadd reméljük, hogy felszólításunkat várt siker
fogja koronázni, s nem leszünk oda kényszerítve,
hogy mindkét félre nézve kellemetlen úton kelljen
pénzünkhöz jutnunk. Az eddigi szerkesztő.

TARTALOM-JEGYZÉK: T. Olvasóinkhoz. A szerkesztőség. — Boldog
új esztendőt! Diesöfi József. — Teendők a zsinat után.
Theologus. — Alkalmi gondolatok egyházpolitikai kérdésekben.
Nagy Sándor. — Tárca: Új-évi ének. Jámbor Lajos. —
Augusztin megtérése. Dézsi Lajos. — Tárca: Főiskolák.
— Gymnasiumok. Sinka Sándor. — Népoktatásügy. Orosz
István. — Nyári legáció. V. Krúszelyi Bálint. — Közéle-
tünk: Az aradi egyházközség köréből. Nagy Sándor. —
Irodalom. — Külföld. — Különfélék. — Hirdetés.

Felelős szerkesztők és laptulajdonosok:

CSIKY LAJOS és Dr. BACZONI LAJOS.

Pályázati hirdetés

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület n.-szalontai
egyházmegyéjében levő **sarkadi** ev. ref. egyház
lelkészi állomására.

Évi javadalom: készpénzben, föld-, szálló
haszonélvezetében, terményekben, illetőleg ezek
váltásdíjában és stolarében — egyházmegyei
értékelés szerint — 2220. forint o. é.; és így ezen
állomás első osztályú.

Megválasztandó lelkész, — állomását 1893.
ápril 24-én foglalja el, és lép hivatali fizetésének
élvezetébe, kivételével a földfizetés fele részének,
melynek hasznóbére az elhunyt előd családját
illeti, — s lesz egyszersmind az e. megyei lel-
készi gyámintézetnek jogos és kötelezett tagja,
tartozván annak pénztárába 1894. ápril 24-ig
800 frtot kegyeleti átalányul fizetni.

A kellően fölszerelt pályázati kérvények
1893. január 29-ik napjáig, a n.-szalontai ev.
ref. egyházmegye esperesi hivatalához, N.-Sza-
lontára küldendők.

Debreczen, 1892. december 31.

KISS ÁRON

püspök.